

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 - КМР. 1741 "С" 2022.11.21. 20. ПЗ

МОСУР АЛІНА СЕРГІЇВНА

2023 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

УДК 330.131.5:631.15:637

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри економіки

Анатолій ДІБРОВА Вікторія БАЙДАЛА
(підпис) (підпис)
" " 2023р. " " 2023р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему

" Економічна ефективність виробництва продукції
тваринництва у сільськогосподарському підприємстві "

Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства
Орієнтація освітньої програми Освітньо – професійна

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

Тетяна ГУЦУЛ

Керівники кваліфікаційної
магістерської роботи
к.е.н., доцент

Віталій НАГОРНИЙ

Виконала

Аліна МОСУР

(підпис)
Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. Вікторія БАЙДАЛА

2023р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студентці

Мосур Аліні Сергіївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 051 — "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи: «Економічна ефективність виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарському підприємстві»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від "21" 11. 2022 р. №1741 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2023. П. 05

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: звітність сільськогосподарських підприємств

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні та методологічні основи економічної ефективності галузі тваринництва
2. Аналіз ефективного виробництва продукції тваринництва у СВГ "Шар" Вінницької області
3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання "21" листопада 2022 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Віталій ЦАГОРНІЙ

Завдання прийняла до виконання

Аліна МОСУРО

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему: «Економічна ефективність виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарському підприємстві» викладена на 94 сторінках комп'ютерного тексту і містить такі елементи як 19 таблиць, 8 рисунків. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновку та списку використаної літератури. Для написання дипломної роботи було використано список літератури, який складається з 75 джерел.

Метою даної магістерської роботи полягає в покращенні управління сільськогосподарськими підприємствами, зокрема тваринництва, з метою досягнення більшої ефективності та стабільності у розвитку цих секторів у СФГ «ШАР».

Об'єктом дослідження виступають сучасний стан та розвиток тваринництва в сільськогосподарському підприємстві СФГ «ШАР» с. Вовчинець, Вінницької обл.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти підвищення економічної ефективності галузей тваринництва.

В першому розділі висвітлені значення та внесок галузі тваринництва, її сучасний стан, а також висвітлені теоретичні питання показнів оцінки виробництва продукції тваринництва та її ефективності. Другий розділ присвячено якісному аналізу наявного стану та ефективного виробництва продукції тваринництва досліджуваного підприємства. У третьому розділі на основі проведеного аналізу розглянуто шляхи підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва на підприємстві, а саме підвищення ефективності кормової бази та інтенсифікація виробництва на інноваційній основі.

Ключові слова: економічна ефективність, тваринництво, прибуток, маржинальність, сільськогосподарське підприємство, виробництво продукції тваринництва, інтенсифікація тваринництва, ефективність.

НУБІП України

ВСТУП.....

6

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ

ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА..... 9

1.1. Значення та внесок галузі тваринництва в аграрний сектор..... 9

1.2. Показники оцінки виробництва продукції тваринництва та її ефективності..... 18

1.3. Сучасний стан розвитку тваринництва..... 26

РОЗДІЛ II АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ

ТВАРИННИЦТВА У СВГ “ШАР” ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 34

2.1. Господарсько-економічна характеристика умов виробництва продукції тваринництва на підприємстві..... 34

2.2. Аналіз досягнутого рівня виробництва продукції тваринництва у підприємстві..... 44

2.3. Аналіз ефективності виробництва продукції тваринництва в СВГ “ШАР”..... 52

РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА..... 62

3.1. Кормова база та шляхи підвищення її ефективності..... 62

3.2. Напрями підвищення економічної ефективності галузі тваринництва..... 71

3.3. Інтенсифікація галузей тваринництва на інноваційній основі..... 76

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ..... 84

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 87

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток галузі тваринництва відповідає низці державних пріоритетів. Ця галузь має потенціал вирішити ряд важливих завдань для України, включаючи забезпечення продовольчої безпеки, покращення якості харчових продуктів для населення, створення нових робочих місць у сільській місцевості та підвищення доходів сільських мешканців, особливо тих, хто займається сільським господарством. Також, розвиток тваринництва може сприяти зменшенню процесів знелюднення сіл та підтримці фермерів, що працюють на сільських територіях, а також сприяти розвитку їх соціальної інфраструктури.

Проте, сучасна ситуація в галузі тваринництва в Україні характеризується дестабілізацією і відсутністю державної підтримки для сільгоспвиробників. Це призводить до непрогнозованості цінової політики та відсутності ринків збуту. Така ситуація відлякує інвесторів від вкладення коштів у галузь тваринництва, оскільки немає впевненості в майбутньому. Наприклад, птахівництво і свинарство можуть бути більш привабливими для інвестицій через їх швидший оборот та прибутковість, в той час як скотарство вимагає значних інвестицій і часу.

Основним завданням розвитку галузі тваринництва є збільшення виробництва продукції, зокрема молока, яловичини, свинини та м'яса птиці. Крім того, важливим аспектом є підвищення якості продуктів та їх екологічна безпечність.

У зв'язку з цим, галузь тваринництва потребує уваги та підтримки з боку держави, оскільки вона залежить від актуальних обставин і вимагає оперативних рішень та заходів для покращення ситуації.

Узагальнюючи, розвиток тваринництва в Україні є важливою і актуальною темою, яка має економічне, соціальне та екологічне значення. Дослідження в цій галузі може призвести до покращення умов життя сільського населення, збільшення ефективності виробництва та

забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарського сектору України.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наявних досліджень і публікацій підтверджує важливість підвищення ефективності галузей тваринництва, і низка провідних економістів-аграрників вже присвятила цій темі свої дослідження. Серед яких В. Андрійчук, В. Амбросов, П. Березівський, В. Бойко, О. Мазуренко, В. Месель-Веселяк, М. Пархомець, П. Пуцентейло, П. Саблук та ін.

Незважаючи на це, проблема покращення ефективності та розвитку галузей тваринництва залишається актуальною і потребує подальшого дослідження та дій.

Метою даної магістерської роботи є розробка теоретичних та практичних основ для підвищення економічної ефективності сільськогосподарських підприємств у галузях тваринництва. Для досягнення цієї мети передбачені наступні завдання:

- уточнити теоретичні засади та концепцію економічної ефективності в аграрному секторі, зокрема в галузях тваринництва.

- провести аналіз поточного стану тваринництва у СФГ "ШАР" с.

Вовчинець, Вінницької обл. з метою виявлення її сильних та слабких сторін, можливих проблем та перспектив.

- розробити обґрунтування для напрямків підвищення ефективності функціонування і розвитку тваринництва на підприємстві.

Загальна мета цієї роботи полягає в покращенні управління сільськогосподарськими підприємствами, зокрема тваринництва, з метою досягнення більшої ефективності та стабільності у розвитку цих секторів у СФГ "ШАР"

Об'єктом дослідження виступають сучасний стан та розвиток тваринництва в сільськогосподарському підприємстві СФГ "ШАР" с.

Вовчинець, Вінницької обл.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти підвищення економічної ефективності галузей тваринництва.

Методи дослідження. В процесі дослідження теми магістерської роботи були застосовані такі методи: монографічний, аналізу та синтезу, економіко-статистичні (статистичне спостереження, групування, порівняння, визначення середніх і відноєних величин, індексів), розрахунково- конструктивний, абстрактно-логічний методи, та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Оскільки проведено аналіз економічної ефективності галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах і обґрунтували шляхи підвищення їхньої ефективності в сучасних умовах. Для досягнення цих цілей було використано теоретичні та методологічні підходи, а також джерела наукової літератури, закони і галузеві програми.

Практична частина вашої роботи базується на аналізі статистичних даних, які було отримано зі звітності СФГ “ШАР”. Це додає роботі конкретність і практичну цінність, оскільки було використано реальні дані для дослідження ситуації в галузях тваринництва.

Було проведено дослідження та розроблено стратегію для підвищення ефективності галузі тваринництва на підприємстві, що може мати важливе значення для сільськогосподарських підприємств в цілому та розвитку сільських територій.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки та пропозиції, список використаних джерел. Також вона містить такі елементи як 19 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел із 75 найменувань. Загальний обсяг роботи - 94 сторінка машинописного тексту (комп'ютерний набір).

РОЗДІЛ I.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

1.1. Значення та внесок галузі тваринництва в аграрний сектор.

Тваринництво - особлива галузь сільського господарства, стан розвитку якої вагомо впливає на економічний потенціал АПК країни, на всі сфери суспільного виробництва. Галузь тваринництва забезпечує населення високоякісними, калорійними, дієтичними і вітамінізованими продуктами харчування, а також постачає сировину для промисловості. З екологічної точки зору, тваринництво відіграє важливу роль у підтримці органічного землеробства, оскільки використовує органічні добрива, які призводять до відновлення природних процесів у ґрунті, збагачують його органічною речовиною, підвищують родючість та сприяють розвитку мікрофлори, ґрунтоутворенню та кругообігу речовин.

Найпоширенішими напрямками спеціалізації тваринницьких господарств України як і колись залишаються: у скотарстві – молочне, м'ясне, молочно-м'ясне; у свинарстві – м'ясне, сальне, напівсальне, шкіряне; у птахівництві – яєчне, м'ясне, бройлерне та змішане.

М'ясо, молоко і яйця є незамінними продуктами харчування, відомими своєю високою поживністю, які необхідні для забезпечення нормального рівня харчування населення. Тваринництво також є джерелом цінної сировини для промисловості, такої як вовна, шкіра, смушки і інші.

[2, 5, 8, 9].

Розвиток галузей тваринництва надає можливість ефективно використовувати трудові і матеріальні ресурси в аграрному секторі протягом всього року. Тваринництво використовує відходи рослинництва і сприяє утворенню цінних органічних добрив, таких як гній і гнойова рідина, що додатково підвищує його екологічну важливість.

Світове тваринництво має значну різноманітність, при цьому характеризується єдиною загальною структурою. Так, основними

підрозділами тваринницької галузі є [8, 9, 20]:

НУВБІП УКРАЇНИ

- скотарство;

- свинарство;

- конярство;

- хутрове звірівництво;

НУВБІП УКРАЇНИ

- вівчарство;

- птахівництво;

- бджільництво.

В Україні тваринництво є поширеною галуззю сільського

НУВБІП УКРАЇНИ

господарства і має варіюючий ступінь розвитку в різних регіонах країни.

Деякі види тваринництва виявляють певну спеціалізацію в залежності від географічних умов та ресурсів.

Скотарство є найбільшою галуззю тваринництва, орієнтованою на

НУВБІП УКРАЇНИ

розведення великої рогатої худоби. Приблизно 65% всього поголів'я

великої рогатої худоби сконцентровано в цій галузі. Основними

продуктами є м'ясо та молоко. В залежності від цільового призначення

ферми можуть спеціалізуватися на виробництві молока, м'яса або

комбінувати обидва напрями (м'ясомолочне скотарство). Скотарство

НУВБІП УКРАЇНИ

забезпечує населення м'ясом як в свіжому вигляді, так і в переробленому

(яловичина, телятина), а також молоком і молочними продуктами. Молоко

є особливо важливим продуктом, оскільки містить багато корисних

компонентів, таких як білки, жири, вуглеводи, вітаміни та мікроелементи,

які необхідні для здорового харчування населення. Молоко є цінною

НУВБІП УКРАЇНИ

сировиною для харчової та переробної промисловості, де його

використовують для виробництва молочних продуктів, таких як масло,

сири, сметана і багато інших. Це білки (казеїн, глобулін, альбумін), жири,

вуглеводи, різні вітаміни й мікроелементи, котрих немає в інших продуктах

НУВБІП УКРАЇНИ

харчування. Тому вживання молока забезпечує повноцінне харчування

людей. За науково обґрунтованими нормами, кожна людина повинна

споживати за рік не менше 405 кг молока, в тому числі 145 кг у свіжому

вигляді, а решта – у вигляді молокопродуктів (масло, сири, сметана тощо.).

Велика рогата худоба, порівняно з іншими видами тварин, відзначається високою продуктивністю. Одна корова може надавати

вражаючий середньорічний надій молока у розмірах від 5 до 8 тисяч кілограмів при вмісті жиру від 3 до 7% і більше. Це означає, що щоденно

одна корова може видавати від 25 до 30 кілограмів молока. Корови, дотримуючись зоотехнічних вимог щодо утримання і годівлі, ефективно перетворюють корми в харчові продукти, що робить їх більш

продуктивними у порівнянні з іншими домашніми тваринами.

На великій частині корова дозволяє отримувати більше харчових продуктів на одиницю спожитого корму, ніж інші домашні тварини.

Молоко має високу цінність у харчуванні людей, оскільки воно містить різноманітні корисні компоненти, такі як білки, жири, вуглеводи, вітаміни

та мікроелементи. Значення яловичини і телятини визначається їхнім вмістом високоякісних білків і незамінних амінокислот, що робить їх також

важливими продуктами харчування. Люди повинні споживати в середньому близько 72 кілограмів м'яса щорічно. Скотарство є ефективним

використовувачем кормів, оскільки худобі можна годувати дешевими кормами, такими як солома, стебла кукурудзи, гичка цукрових буряків, а

також відходами їх переробки, такими як жом і меляса. Крім того, скотарство виробляє органічні добрива, які використовуються у

рослинництві і сприяють підвищенню врожайності сільськогосподарських культур

Залежно від економічних і природних умов скотарство може мати: молочний, молочно-м'ясний, м'ясо-молочний і м'ясний напрями.

Молочний напрямок є важливим виробництвом в Україні і спеціалізується на виробництві молока та молочних продуктів, товарність

молока дорівнює 80-85%, а його частка у структурі товарної продукції - близько 75%.

Молочно-м'ясний напрямок поєднує в собі вирощування корів для

молока і м'яса. Цей напрямок також має значний обсяг у виробництві тваринницької продукції, оскільки обидва продукти мають велике споживче значення. Грошові надходження від молока становлять близько 50 % у вартості товарної продукції.

М'ясо-молочний напрямок орієнтований на виробництво якісного м'яса та молока, але з акцентом на якість м'яса. Цей напрямок може визначити спеціалізовані регіони, де вирощують корів для досягнення високих показників якості м'яса. Однак обсяги виробництва в Україні можуть бути меншими, ніж у молочному або молочно-м'ясному напрямках.

Головним завданням м'ясного напрямку є отримання високоякісного м'яса. Породи худоби вибираються з урахуванням їхньої придатності для м'ясного виробництва. Такі породи можуть мати вищу природну вагу тіла та характеризуватися вищим вмістом м'яса.

Свинарство є важливою галуззю тваринництва в Україні, володіє значним потенціалом та має великий внесок у сільське господарство та економіку країни. Основним аспектом свинарства є виробництво м'яса свиней, що відіграє важливу роль у забезпеченні населення високоякісним та доступним м'ясом. Свинарство здатне забезпечувати націю

високоякісним продуктом харчування, який має великий попит серед населення

Ця галузь тваринництва відома своєю високою продуктивністю та швидким циклом росту, що робить її однією з найефективніших. Свині відзначаються великим плодючістю, одна свиноматка може дати два опороси на рік, і кожен опорос може мати від 18 до 20 поросят.

У результаті цього виробництва м'яса в Україні становить значну частину загального обсягу м'ясопостачання. Вихід м'яса від приплоду свиноматки є вражаючим і може досягати 2 тонн на рік. М'ясо свиней є важливим продуктом харчування для населення та використовується як свіже м'ясо або сировина для виробництва різних м'ясних продуктів, таких як ковбаси, шинка, сосиски і консерви.

Україна також експортує м'ясо свиней на міжнародний ринок, що сприяє підвищенню економічного зростання та доходів для свинарів. Популярність свинарства у сільському господарстві полягає у його прибутковості та відносно невеликих витратах на годівлю та утримання свиней.

Окрім того, Україна активно розвиває генетичні програми для покращення продуктивності свиней. Впровадження новітніх технологій і методів годівлі сприяє підвищенню ефективності галузі та покращенню якості м'яса.

Свинарство також важливе з екологічної точки зору, оскільки гній і гнійова рідина, що утворюються при утриманні свиней, можуть бути використані як органічні добрива для рослинництва, сприяючи поліпшенню родючості ґрунту.

За характером внутрішньогалузевої спеціалізації свинарські підприємства можуть бути відгодівельні, товарні або племінні. Відгодівельні підприємства спрямовані на вирощування молодяку до певного віку, після чого вони передаються товарним підприємствам для подальшого вирощування та виробництва м'яса. Товарні підприємства

спеціалізуються на вирощуванні свиней з метою подальшої реалізації м'яса та м'ясних продуктів на ринку. Племінні підприємства займаються відбором та розведенням високопродуктивних свиней з метою поліпшення генетичних характеристик та розвитку нових ліній для подальшого використання у виробництві. Кожен з цих типів підприємств виконує свою функцію у системі свинарської галузі та сприяє її розвитку.

Вівчарство є найбільш стародавньою галузю тваринництва, що має велике значення для народного господарства країни. Ця галузь забезпечує населення важливими продуктами, такими як вовна, овчина, смушки, баранина та молоко. Вовна використовується для виробництва теплих та комфортних текстильних матеріалів, а овчина служить як високоякісний матеріал для виробництва одягу та взуття. Смушки

використовуються у текстильній промисловості для виробництва різноманітних виробів.

Баранина та молоко є важливими продуктами харчування, які мають високу харчову цінність та смачний смак. Баранина використовується у приготуванні різних страв, а також для виробництва

деяких м'ясних консервів. Молоко з овець використовується для виробництва сирів та інших молочних продуктів.

Вівчарство також важливе з точки зору екології, оскільки вівці допомагають підтримувати рівновагу в природному середовищі через пасовищне утримання та обробку рослинності. Галузь сприяє збереженню природних ландшафтів та біорізноманітності.

Птахівництво представляє собою найшвидше зростаючу та економічно вигідну галузь тваринництва. Ця галузь господарства забезпечує населення високоякісним дієтичним м'ясом та яйцями, які за своєю поживністю перевершують більшість інших продуктів харчування.

М'ясо птахів, таке як курятина, індичатина та інші, відзначається низьким вмістом жиру та високим вмістом білків, що робить їх дуже цінними для харчування. Яйця, вироблені в птахівництві, також є важливим джерелом

білків та багатьох інших корисних поживних речовин. Вони є необхідним продуктом у харчуванні та використовуються в кулінарному мистецтві для приготування різноманітних страв. Курячі яйця є дуже цінним продуктом харчування, оскільки вони містять в собі різноманітні корисні речовини. Ці

яйця мають приблизно 12% повноцінних білків і 12% жирів від їх власної маси. У них також знаходяться різні вітаміни та мінеральні речовини, такі як кальцій, фосфор, залізо і йод. Ці компоненти роблять яйця висококалорійними та дуже корисними для організму людини.

Птахівництво має великий економічний потенціал завдяки швидкому та продуктивному циклу вирощування птахів. Курчата та інші птахи можуть швидко набирати живу масу, що дозволяє отримувати високий вихід продукції за короткий період часу. Такий підхід дозволяє

птахівникам забезпечувати населення смачним та корисним м'ясом та яйцями в достатній кількості.

Крім того, легка промисловість користується птахівництвом як цінною сировиною для виробництва м'ясних консервів, ковбас, сосисок та інших продуктів харчування. Таким чином, птахівництво має важливе значення як для народного господарства, так і для харчової промисловості, забезпечуючи населення якісними та смачними продуктами харчування.

Птахівництво є галуззю тваринництва, яка володіє значними перевагами, сприяючи його поширенню на всій території України. Однією з важливих переваг є невибагливість птиці до кліматичних умов, завдяки чому її можна розводити в різних регіонах країни. Птиця також не вимагає капітальних будівель для утримання, що дозволяє знизити витрати на інфраструктуру. Система утримання птиці дозволяє швидко механізувати виробничі процеси, що робить вирощування птахів ефективним та

доступним для різних типів підприємств. В Україні вирощування птиці розповсюджене на всій території, але існують області, де ця галузь особливо розвинута. Найбільш розвинуте вирощування курей спостерігається в

Київській, Харківській, Вінницькій, Донецькій, Дніпропетровській, Полтавській і Одеській областях. У цих регіонах є великі міста, де попит на пташину продукцію значно вищий, а також є достатньо розвинуте зернове господарство, що забезпечує доступ до кормів для птахів. У Поліссі більше розводять гусей і качок, оскільки ця місцевість сприятлива для вирощування цих видів птахів.

Птахівництво є галуззю тваринництва, яка має велику цінність завдяки супутній продукції, яку вона надає. Однією з таких цінностей є пух і перо, які використовуються для виготовлення різних виробів, таких як подушки, ковдри і галантерейні вироби. Ці матеріали відомі своєю м'якістю та теплозберігаючими властивостями, і вони є популярними серед виробників спального одягу та аксесуарів.

Конярство є важливою галуззю тваринництва, і коні відіграють

значну роль у сільському господарстві та житті людей. Коней використовують як робочу худобу для виконання різноманітних сільськогосподарських робіт. Вони можуть бути застосовані для плугання, волочіння, везення вантажів, а також у туризмі та спорті.

Крім робочої функції, коні також можуть бути використані для виготовлення м'ясних продуктів. М'ясо коней, відоме як конина, є частиною харчування в багатьох країнах і відрізняється своєю особливою смаковою якістю. Шкіри коней також мають велику цінність і використовуються у шкіряній промисловості для виготовлення виробів

якості, таких як взуття, сумки і одяг.

Конярство відіграє важливу роль у забезпеченні сільськогосподарського сектору різноманітними ресурсами та допомагає підвищувати ефективність сільського господарства. Коні також мають культурну і історичну цінність, і вони часто асоціюються з традиціями та національною спадщиною багатьох країн.

Поряд з основними, більшими галузями тваринництва, важливе значення мають і такі як кролівництво, звірівництво, шовківництво, бджільництво та інші.

Тваринництво є важливою галуззю сільського господарства, і вона має значний внесок у забезпечення населення високоякісними продуктами харчування та сировиною для промисловості. М'ясо, молоко, яйця, вовна, шкіра та інші продукти тваринництва є важливими для забезпечення нормального харчування населення. Птахівництво, свинарство, скотарство та інші напрями тваринництва розвиваються на різних територіях України, залежно від природних та економічних умов.

Крім економічного значення, тваринництво також має важливе екологічне значення. Використання органічних добрив у землеробстві, отриманих з тваринницьких відходів, сприяє поліпшенню якості ґрунту, збільшенню гумусу та підвищенню родючості. Такий підхід сприяє збереженню навколишнього середовища та стійкому розвитку

сільськогосподарського сектору

НУБІП України

Незважаючи на важливість тваринництва, є проблеми у його розвитку, такі як низька продуктивність худоби і великий занепад галузі.

Це може бути пов'язано з різними чинниками, такими як недостатня державна підтримка, недосконалість ціноутворення і диспаритет цін на продукцію, а також високі трудомісткість і збитковість виробництва.

НУБІП України

Однак важливо враховувати значення тваринництва для забезпечення населення продуктами харчування та сировиною та шукати

способи покращення умов розвитку цієї галузі для досягнення стійкого розвитку сільськогосподарського сектору України.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

1.2. Показники оцінки виробництва продукції тваринництва та її ефективності.

Важлива узагальнююча характеристика результативності діяльності аграрних підприємств - ефективність виробництва.

Термін "ефект" (лат. effectua - виконання, дія) означає результат, наслідок будь-якої дії, причини, сили. Відповідно ефективність слід розглядати як дієвість витрат, вкладених у певну діяльність з метою отримання бажаних результатів.

Економічний ефект – виражений у вартісній (грошової) формі результат будь-яких дій (зокрема господарських заходів). Хоча за самим визначенням результат і ефект є близькими поняттями (ефект – певна форма результату), потреби економічної практики змушують у деяких випадках розмежовувати зазначені терміни. При цьому під умовним поняттям економічний результат звичайно мають на увазі загальний (брутто) результат (зокрема, виручка, дохід), а під поняттям економічний ефект – чистий (нетто) результат (зокрема, прибуток).

Для оцінки економічної результативності сільськогосподарського виробництва та його складових частин, таких як окремі галузі, господарські підприємства, вирощування окремих культур, використання агротехнічних та зоотехнічних заходів, впровадження комплексів, нових технічних розробок та наукових досягнень, використовуються специфічні, локальні критерії, які враховують конкретні особливості та характер виробництва.

Одним із таких критеріїв для визначення економічної результативності сільськогосподарського виробництва є підвищення обсягу чистої продукції при найменших можливих витратах живої та уречевленої праці на одиницю продукції. Цей критерій визначає, наскільки ефективно використовуються праця та ресурси для досягнення максимальних результатів. Ефективність в цьому контексті означає досягнення найкращих можливих результатів за мінімальних витрат часу та ресурсів.

Для оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва використовується система різних показників. Основними вартісними показниками є такі:

1. Вартість валової продукції: Це сума грошей, яку отримано за весь обсяг виробленої продукції. Вона може бути виражена у гривнях, доларах або іншій валюті.

2. Сума валового доходу і прибутку в розрахунку на одного працівника: Це вказує, скільки доходу та прибутку припадає на кожного працівника в галузі.

3. Сума виробничих затрат у розрахунку на 1 грн вартості продукції: Цей показник вказує, скільки коштує виробити 1 гривню вартості продукції, тобто відображає виробничу собівартість.

4. Рівень рентабельності виробленої та реалізованої продукції загалом: Це відношення чистого прибутку до валового доходу, яке вказує на доцільність та прибутковість галузі.

5. Норма прибутку: Цей показник оцінює, який відсоток прибутку отримується від вартості продукції.

Для порівняльної оцінки виробництва різних видів продукції в тваринництві і визначення їхньої економічної доцільності використовуються і система натуральних та вартісних показників. Основними показниками ефективності скотарства є:

1. Рівень продуктивності праці: Цей показник оцінює, як ефективно використовується час на одну голову тварини, враховуючи її продуктивність.

2. Собівартість виробництва молока та м'яса: Це вартість виробництва одиниці продукції, така як 1 центнер молока чи м'яса.

3. Рентабельність: Відношення прибутку до загальної вартості продукції, яке вказує на прибутковість галузі.

Рентабельність є одним із найважливіших показників ефективності виробництва продукції скотарства, оскільки вона відображає, наскільки

прибутковим є виробництво великої рогатої худоби та молока. Цей показник визначається як результат впливу чинників, таких як якість продукції, себівартість, методи реалізації та цінова політика.

Не менш важливими показниками, що характеризують ефективність скотарства, є обсяг виробництва продукції у підприємстві з

розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь; продуктивність тварин - середньорічний надій на корову молочного стада й обсяг приросту живої маси однієї голови, її середньодобовий приріст; затрати кормів у

розрахунку на 1 ц молока і приріст живої маси; жива маса однієї голови,

реалізованої на м'ясо; сума виробничих витрат у розрахунку на одну голову, на 1 ц продукції і 1 грн валової продукції, вихід валової продукції в натуральному і грошовому виразі в розрахунку на одного працівника, на

одну людино-годину й на одну тварину, сума прибутку в розрахунку на

одну голову тварин і на 1 ц продукції. Ці показники можуть

використовуватись також за порівняльної економічної оцінки порід тварин, системи їх утримання, структури стада, типів, - норм, раціонів годівлі та ін.

Для оцінки економічної ефективності галузей, таких як свинарство, вівчарство і птахівництво, використовують ряд показників, які

включають як натуральні, так і вартісні аспекти. Давайте розглянемо ці показники для кожної з галузей:

У свинарстві економічну ефективність характеризують такими показниками:

- продуктивність тварин: середньодобовий приріст молодняка і свиней під час відгодівлі, а також приріст живої маси однієї голови протягом поставочного періоду.

- вихід поросят на основну або разову свиноматку у двомісячному віці.

- тривалість вирощування свиней до певної живої маси.

- витрати кормів на 1 ц приросту живої маси.

- рівень продуктивності праці або трудомісткість виробництва

одиниці продукції,
- собівартість 1 ц приросту живої маси 1 однієї голови вирощеного
мелодняку.

- середня ціна реалізації 1 ц живої маси свиней.

- прибуток з розрахунку на 1 ц приросту живої маси і 1 ц
реалізованої продукції.

рівень рентабельності виробництва свинини.
У вівчарстві, ефективність оцінюють наступними показниками:

1. Трудомісткість приросту 1 ц живої маси овець і 1 ц вовни.

2. Собівартість 1 ц приросту живої маси і 1 ц вовни

3. Затрати кормів на 1 ц приросту живої маси.

4. Ціна реалізації 1 ц баранини і вовни.

5. Рівень рентабельності галузі.

У птахівництві, ефективність визначають наступними
показниками:
- продуктивність птиці: середньорічна несучість курей і
середньодобовий приріст живої маси мелодняку птиці.

- затрати праці і кормів на 1000 штук яєць і на 1 ц приросту живої

маси птиці.
- собівартість 1000 штук яєць і 1 ц приросту живої маси птиці.
- ціна реалізації одиниці продукції.

- рівень рентабельності виробництва.

Ці показники використовуються для оцінки економічної вигідності
та ефективності виробництва в кожній з цих галузей тваринництва.

Одним із основних чинників, які призводять до підвищення

рентабельності виробництва тваринництва на підприємствах будь-якої

форми власності, є підвищення продуктивності сільськогосподарських
тварин та птиці, а також зниження матеріально-грошових витрат,
обчислених на одну голову. Із всіх зовнішніх чинників, які впливають на

рівень продуктивності тварин та птиці, найбільший вплив має годівля, що становить близько 50-60% в цій системі. Справедливою є думка, що годівля є основою для забезпечення стійкості та зростання продуктивності тварин.

Важливою особливістю годівлі є забезпечення тварин і птиці достатніми та збалансованими раціонами за поживними речовинами, які є вирішальними для підвищення продуктивності. Вирішення цього завдання можливе завдяки науково-технічному прогресу, впровадженню передових технологій у кормовиробництво та раціональній організації праці. Система

годівлі вимагає не лише наявності достатнього обсягу кормів та збалансованих раціонів за поживними речовинами, а також економічного обґрунтування типів годівлі, які враховують співвідношення різних видів кормів у раціоні для кожного виду тварини або птиці.

На приклад, залежно від продуктивності корів (4000 кг молока на рік), збалансований раціон може складатися з різних видів кормів, таких як сіно, соковиті, коренеплоди, зелень і концентровані корми. У залежності від зони та обставин можуть бути застосовані різні типи годівлі, такі як силосний, концентратний, силосно-коренеплідний, силосно-сінний та інші.

Кожна кормова одиниця повинна мати достатньо перетравного протеїну, зокрема, 1 центнер молока вимагає не менше 110 г перетравного протеїну. В таких умовах затрата корму на одиницю продукції можуть складати 1,1-1,3 ц кормових одиниць.

З розширенням асортименту кормів у раціонах, зокрема включенням дорогих комбікормів, собівартість кормової одиниці може значно зрости. Проте, подорожчання, спричинене поліпшенням біологічної цінності кормів, має позитивний вплив на продуктивність тварин та птиці, а також вартість продукції. Такі затрати легко окуповуються завдяки додатково отриманій продукції.

Підсумовуючи, годівля є ключовим чинником для досягнення високої рентабельності виробництва продукції тваринництва, а її оптимізація і ефективне управління годівлею можуть призвести до

значного покращення результатів галузі.

Важливим фактором, який впливає на кінцеві результати ферм, що спеціалізуються на виробництві молока, є раціональна система відтворення стада та поліпшення генофонду тварин. Зменшення яловості корів має

вирішальне значення, оскільки внаслідок цього продуктивність корів збільшується на 30-35%, вихід телят зростає, і непродуктивні витрати зменшуються. Дослідження підтверджують, що збільшення виходу телят на 100 корів з 80 до 90 голів призводить до зростання продуктивності

основного стада на 10%. Зниження яловості корів досягається через

поліпшення системи репродукції, вдосконалення племінної роботи, раціональної годівлі та догляду за тваринами. Важливо щорічно поповнювати основне стадо на 25 первістками на 100 корів, що дозволяє перевірити їх продуктивність та відсіяти непродуктивних тварин.

Слід також уникати утримання корів старше 10 років, оскільки їх молочна продуктивність і вміст жиру в молоці після п'ятого-шестого отелення знижується. Для укомплектування основного стада потрібно придбати тварин з високим генетичним потенціалом, здатних для

промислової технології виробництва молока та м'яса, з високою життєздатністю молодняку. Чорно-ряба порода тварин відповідає цим

вимогам, і собівартість кормів для цієї породи нижча на 25-30% порівняно з іншими. Також, планування рівномірних отелень допомагає підвищити

продуктивність стада корів, де корови осінньо-зимових отелень дають більше молока на 400-600 кг порівняно з коровами літніх отелень.

Поліпшення якості продукції також важливо для підвищення ефективності в скотарстві. Підвищення вмісту жиру в молоці на 0,1% вище від базового рівня призводить до збільшення продуктивності стада корів на

2,8%. Молоко першого сорту, яке відповідає стандартам щодо жиру, білка

та інших показників, має вищу ціну на ринку. Також, концентрація та спеціалізація виробництва може значно підвищити продуктивність і знизити собівартість продукції в галузі. Індустріалізація тваринництва на

НУВБІП УКРАЇНИ

основі використання машинної технології та комплексної механізації всіх виробничих процесів сприяє збільшенню виробництва та підвищенню економічної ефективності. Ця індустріалізація поліпшує умови праці, змінює характер праці тваринників, надає їй вузьку спеціалізацію та високу кваліфікацію, що збільшує продуктивність праці та оплату праці.

НУВБІП УКРАЇНИ

Спеціалізовані підприємства зазвичай досягають високих середньодобових приростів живої маси молодняку великої рогатої худоби, скорочують терміни вирощування та відгодівлі, і досягають великої живої маси однієї голови, що забезпечує виробництво продукції вищої якості.

НУВБІП УКРАЇНИ

Реалізаційна ціна на худобу вищої якості також вища. Поліпшення племінних та продуктивних характеристик свиней допомагає підвищити плідність на 7-10% і прискорює ріст поросят.

НУВБІП УКРАЇНИ

Збільшення обсягів та здешевлення виробництва свинини досягається через концентрацію та спеціалізацію. Підприємства з великим поголів'ям виробляють більше свинини і мають нижчу собівартість приросту порівняно з меншими фермами. Для підвищення ефективності свиначства важливо також інтенсивно використовувати основних свиноматок, підтримувати високу плідність та вміння породжувати

НУВБІП УКРАЇНИ

багатоплідних поросят. Утримання низькопродуктивних свиноматок є нецільовим. У підсумку, заходи, що спрямовані на покращення якості продукції та підвищення ефективності, грають важливу роль в розвитку тваринництва.

НУВБІП УКРАЇНИ

З метою підвищення кількості народжених поросят і зменшення витрат практикують утримання молодих свинок для одноразових опоросів. Використання цієї системи дозволяє виявити високопродуктивних свиней серед молодняку, що є більш вигідним за селекційний підбір через придбання нових тварин.

НУВБІП УКРАЇНИ

Застосування системи турових опоросів, яке стає можливим завдяки штучному осіменінню маток, дозволяє отримувати поросята у сприятливий період року та оптимально організувати роботу на фермі.

Ця система сприяє підвищенню виробництва свинини на 10-15% і зниженню її собівартості на 14-18% порівняно з циклічною системою опоросів.

Важливим кроком для підвищення продуктивності свинарства є впровадження нових передових технологій у годівлі свиней. Використання сухої годівлі з використанням спеціальних преміксів забезпечує середньодобовий приріст тварин у межах 600-800 г, сприяє впровадженню промислових методів у свинарстві, спрощує характер роботи та підвищує продуктивність праці, що в свою чергу зменшує собівартість продукції.

Виробництво свинини стає ефективним, коли витрати на одиницю приросту скоту не перевищують 6-7 кормових одиниць протягом періоду відгодівлі (6-7 місяців) і досягають живої маси однієї голови в межах 100-110 кг.

Щодо птахівництва, важливими кроками для підвищення ефективності є концентрація та спеціалізація. Це дозволяє застосовувати науково обґрунтовані технології та зменшує витрати на годівлю птиці, що впливає на собівартість яєць та м'яса. Важливим аспектом є годівля птиці повноцінними комбікормами, які містять необхідні поживні речовини та вітаміни.

На виробництво великої кількості продукції впливає система утримання птиці. У спеціалізованих птахофермах, де використовується багатоярусна система утримання курей, можна розмістити на одиниці виробничої площі більше птиці, що сприяє зниженню витрат на годівлю та підвищенню продуктивності праці.

У підсумку, впровадження нових технологій та підвищення продуктивності галузей тваринництва може значно покращити результати виробництва м'яса і інших продуктів тваринного походження.

1.3. Сучасний стан розвитку тваринництва.

Тваринництво є важливою галуззю, яка виконує кілька стратегічно важливих функцій в Україні. По-перше, вона забезпечує населення якісними продуктами харчування та сировиною для промисловості. По-друге, тваринництво грає важливу роль у створенні робочих місць для сільського населення та сприяє вирішенню проблеми безробіття в сільських районах. Крім того, завдяки раціональному використанню пасовищ, тваринництво сприяє збереженню природних ландшафтів і поліпшенню екологічного стану країни.

Тваринництво також вносить суттєвий внесок у валовий внутрішній продукт (ВВП) та обсяги експорту України. У 2021 році частка сільського господарства у ВВП становила близько 13%, і приблизно 5% цієї частки припадало на тваринництво. Що стосується експорту, то частка експорту живих тварин та продуктів тваринного походження зростає, і у 2021 році вона становила 2,6% від загального обсягу експорту.

Слід зазначити, що незважаючи на позитивні тенденції у збільшенні експорту тваринницької продукції, частка цієї галузі залишається меншою порівняно з рослинництвом, яке становить понад 20% в структурі експорту. Останнім часом також спостерігається зменшення частки продукції тваринництва у загальному обсязі продукції сільського господарства. У 2021 році частка тваринництва становила близько 25%, а основну частку складало рослинництво.

Зменшення частки тваринництва у структурі сільського господарства пояснюється передусім меншою рентабельністю цієї галузі порівняно з рослинництвом. Проте, важливо зазначити, що зниження частки тваринництва не може тривати нескінченно, оскільки це може призвести до дисбалансу в сільському господарстві. Недавні дані показують, що частка тваринництва в структурі сільського господарства залишається незначною, але деяке покращення спостерігається в галузі

тваринництва завдяки підвищенню ефективності виробництва та розвитку нових підходів. Проте, важливо забезпечити баланс між рослинництвом і тваринництвом для збереження сталого розвитку сільського господарства та забезпечення потреб населення.

Станом на 01 травня 2023 року в усіх категоріях господарств чисельність поголів'я великої рогатої худоби становила 2549,8 тис. голів, що на 7,8% менше порівняно з відповідним періодом 2022 року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 937,0 тис. голів (на 1,0% менше), у господарствах населення – 1612,8 тис. голів (на 11,3% менше).

Чисельність поголів'я корів, становила 1355,2 тис. голів, що на 7,2% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 390,4 тис. голів (на 0,8% менше), у господарствах населення – 964,8 тис. голів (на 9,5% менше).

Чисельність поголів'я свиней становила 4960,1 тис. голів, що на 7,2% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 3177,4 тис. голів (на 7,1% менше), у господарствах населення – 1782,7 тис. голів (на 7,3% менше).

Чисельність поголів'я овець та кіз становила 1137,6 тис. голів, що на 6,9% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 152,0 тис. голів (на 1,5% менше), у господарствах населення – 985,6 тис. голів (на 7,6% менше).

Чисельність поголів'я птиці становила 176,6 млн голів, що на 6,3% більше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічується 106,2 млн голів (на 15,6% більше), у господарствах населення – 70,3 млн голів (на 5,2% менше).

Кількість бджолосімей на початок 2022 року становила 2,69 млн, що на 3,5% більше порівняно з відповідним періодом попереднього року, з них у сільськогосподарських підприємствах налічувалось 37,1 тисяч (на 5,6% менше), у господарствах населення – 2,49 млн (на 2,4% менше).

Щодо виробництва, то в останні роки виробництво основних видів продукції тваринництва в усіх категоріях зменшилось.

У січні-квітні 2023 року всіма категоріями господарств реалізовано на забій худоби та птиці (в живій вазі) 1019,8 тис. тонн, що на 0,3% більше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них сільськогосподарськими підприємствами – 737,1 тис. тонн (на 5,9% більше), господарствами населення – 282,7 тис. тонн (на 12,0% менше).

Виробництво молока всіма категоріями господарств становить 2145,0 тис. тонн, що на 4,7% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них сільськогосподарськими підприємствами – 926,0 тис. тонн (на 8,3% більше), господарствами населення – 1219,0 тис. тонн (на 12,6% менше).

Кількість одержаних яєць всіма категоріями господарств становить 3421,0 млн шт., що на 14,2% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, з них сільськогосподарськими підприємствами – 1722,2 млн шт. (на 17,6% менше), господарствами населення – 1698,8 млн шт. (на 10,5% менше).

Виробництво меду (у 2021 році) всіма категоріями господарств склало 68558 тонн, з них сільськогосподарськими підприємствами – 685 тонн, господарствами населення – 67 873 тонн.

Останніми роками суттєво знижується кількість сільгоспідприємств, що утримують поголів'я тварин. Це підтверджує тезу про те, що сільгоспідприємства основні доходи отримують від рослинництва. Зокрема, значно знизилась частка великих та середніх сільгоспідприємств, що утримують ВРХ.

Отже, ми спостерігаємо, як частина сільськогосподарських підприємств, які раніше займалися тваринництвом, поступово зменшує свою присутність в цій галузі. В той же час, інші сільськогосподарські підприємства, які спеціалізувались на рослинництві, переключатяться на виробництво виключно рослинницької продукції. Таким чином,

виробництво тваринницької продукції стає більш "спеціалізованим", і загальна кількість сільськогосподарських підприємств, які займаються тваринництвом, зменшується.

Ці негативні зміни у виробництві основних видів тваринницької продукції є результатом необдуманих системних змін у суспільно-економічних відносинах на селі. Ці реформи призвели до руйнування великих та спеціалізованих господарств, які колись були ключовими гравцями у виробництві тваринницької продукції. Це в свою чергу призвело до катастрофічного зниження чисельності продуктивної худоби в сільськогосподарських підприємствах області, які колись були основними виробниками тваринницької продукції.

Негативні зміни у виробництві основних видів тваринницької продукції є наслідком непродуманих системних перетворень суспільно-економічних відносин на селі, коли під гаслом реформування були зруйновані великотоварні та спеціалізовані господарства. За рахунок галузі тваринництва вирішувалися всі виробничі питання: виплата заробітної плати, погашення кредитів, розрахунки за майнові паї тощо. Зазначене призвело до катастрофічного зменшення продуктивної худоби у сільськогосподарських підприємствах області, які були основними виробниками тваринницької продукції [43, 45, 46].

Молочне скотарство є однією з провідних галузей тваринництва і має важливе значення для сільського господарства України. У структурі валового продукту сільського господарства країни, воно займає друге місце, приблизно 15%. Галузь молочного скотарства в Україні має завдання забезпечувати достатні обсяги виробництва молока та яловичини, що відповідають стандартам державної продовольчої безпеки. Крім того, вона має потенціал для експорту продукції та ресурсів, що сприяє економічному розвитку країни.

Молочне скотарство не лише забезпечує виробництво молока та молочних продуктів, але також є основним джерелом м'ясного контингенту

великої рогатої худоби для виробництва яловичини. Деякими роками, частка яловичини в загальній структурі м'ясних ресурсів перевищує 45%. Паралельно, ця галузь постачає основну кількість органічних добрив для землеробства і грає важливу роль у постачанні сировини для промисловості, зокрема виробництва важких шкір.

Проте, зміни в поголів'ї корів призвели до скорочення обсягів виробництва молока в Україні, особливо на сільськогосподарських підприємствах. Навіть господарствам населення, які протягом останніх років збільшували виробництво молока, не вдалося компенсувати загальне зменшення обсягів виробництва молочної сировини в країні.

Розглянемо основні тенденції зміни показників поголів'я худоби та птиці у Вінницькій області протягом останніх 10 років (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Поголів'я худоби та птиці у Вінницькій області в 2010–2020

роках

Роки	Велика рогата худоба		Свині	Вівці та кози		Коні	Птиця
	усього	у тому числі корови		усього	у тому числі вівці		
2010	558,8	275,9	559,5	60,3	20,8	46,8	5734,8
2011	573,6	275,4	619,1	58,4	17,9	46,1	5902,7
2012	560,5	269,9	687,2	56,4	16,4	45,0	6188,5
2013	471,5	247,8	457,0	49,0	13,7	40,0	5988,0
2014	426,3	235,9	364,4	47,7	11,8	35,9	7270,9
2015	423,1	230,8	424,8	43,8	10,8	33,1	8848,6
2016	418,3	217,4	479,7	38,7	8,9	31,5	9040,8
2017	383,7	208,7	394,5	37,6	9,1	28,1	9123,6
2018	364,8	192,6	358,1	37,4	8,9	25,9	9612,9
2019	346,7	183,6	423,8	38,9	10,6	24,4	8974,4
2020	317,2	179,1	439,6	37,7	10,6	22,8	10285,3

Аналізуючи зазначені дані в табл. 4.1 слід відмітити, що за останні роки спостерігаємо чітку тенденцію до зменшення поголів'я ВРХ (з 558,8 тис. голів в 2000 р. до 317,2 тис. голів в 2010 р.). Що стосується кількості свиней, ситуація тут дещо краща, оскільки за останні два роки спостерігаємо поступове збільшення поголів'я, що свідчить про позитивні зрушення в цій галузі.

Аналогічну тенденцію до щорічного зменшення поголів'я мають такі види худоби, як вівці, кози та коні. Однак у вівчарстві області також за 2009-2010 рік відзначаються позитивні зрушення щодо збільшення поголів'я.

Таблиця 1.2.
Виробництво основних видів продукції тваринництва у
Вінницькій області у 2010–2020 роках

Роки	М'ясо всіх видів (у забійній вазі)	У тому числі			Молоко	Яйця, млн. шт.	Вовна, т
		яловичина і телятина	свинина	м'ясо птиці			
2010	92,9	36,5	44,5	10,2	654,9	348,8	47
2011	91,9	37,8	40,3	11,5	718,6	366,0	39
2012	92,4	42,4	37,0	10,6	778,5	381,1	33
2013	85,3	38,2	36,6	7,6	778,4	415,6	32
2014	66,6	29,7	27,6	6,6	771,5	425,8	26
2015	49,0	23,8	12,6	10,3	849,0	570,0	22
2016	61,1	26,0	17,0	15,9	851,6	639,5	16
2017	72,5	26,6	26,5	17,1	829,8	648,0	17
2018	67,2	25,1	22,7	17,2	840,1	710,7	16
2019	60,2	25,1	14,2	18,9	841,9	710,8	18
2020	62,4	23,1	21,1	16,3	836,1	797,6	17

Найкращу ситуацію спостерігаємо в птахівництві Вінницької області. Ця галузь тваринництва навпаки, відзначається щорічним

поступовим збільшенням поголів'я птиці, що свідчить про розвиток даного напрямку діяльності.

В структурі виробництва м'яса в 2010 р. найбільша частка припадає на яловичину і телятину – 34,9 %, на свинину припадає - 38,2 % і на м'ясо птиці – 26,9. (рис. 4.2).

Найвищі обсяги виробництва молока в області спостерігаються в 2006 р. - 851,6 тис. т., найнижчі в 2000 р. - 654,9 тис. т.

Загалом по області за 10 років спостерігається нарощування обсягів виробництва молока і яєць (рис. 1.1 та рис 1.2.).

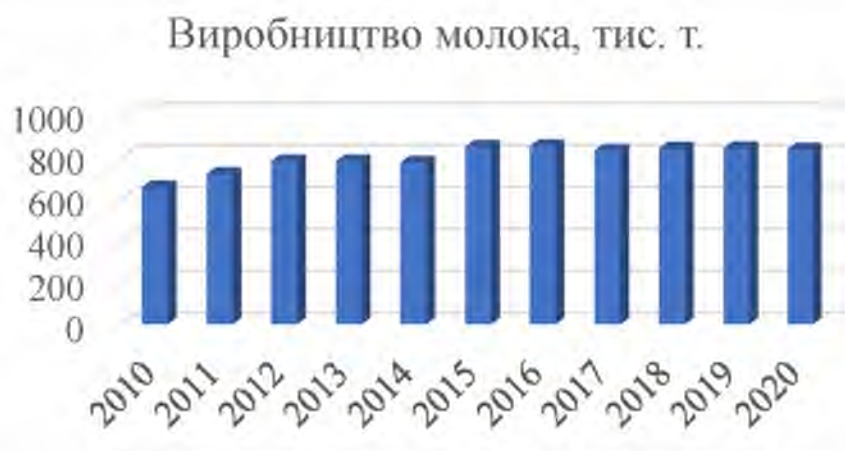

Рис. 1.1. Виробництво молока у Вінницькій області за 2010 –

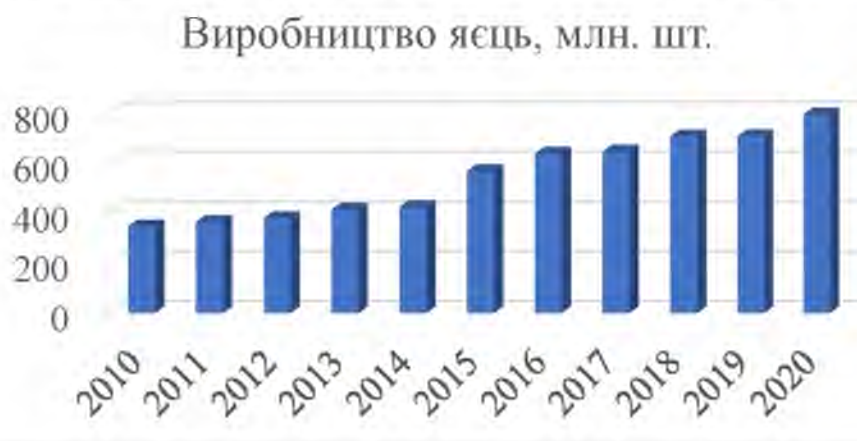

Рис. 1.2. Виробництво яєць у Вінницькій області за 2010 – 2020

Отже, представлені вище дані свідчать про ефективний розвиток та нарощування обсягів виробництва у Вінницькій області таких галузей

тваринництва як свинарство, молочне скотарство та птахівництво.

Тваринництво має велике соціальне значення для держави, особливо з урахуванням її поточного стану розвитку. Багато господарств

населення, що займаються тваринництвом, надалі використовують

застарілі технології та не завжди можуть гарантувати належну безпечність

продукції. Ця ситуація накладає певні виклики, і фінансова підтримка

тваринництва з боку держави є обґрунтованою та важливою.

Державна підтримка тваринництва може включати в себе різні

заходи, такі як фінансова допомога для сільгоспідприємств і фермерських

господарств, сприяння модернізації устаткування та технологій, надання

консультацій та освіти сільським господарям, підтримка в сфері

ветеринарії та забезпечення безпечності продукції. Це допоможе

покращити ефективність виробництва, підвищити якість продукції та

забезпечити безпеку споживачів.

Держава має інтерес у розвитку тваринництва, оскільки ця галузь

впливає на продовольчу безпеку, забезпечення м'ясом та молоком

населення та створення робочих місць в сільських регіонах. Відтак,

підтримка тваринництва є важливою складовою аграрної політики

держави.

РОЗДІЛ ІІ

НАУБІП УКРАЇНИ

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИНИЦТВА У СВБ "ШАР" ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Господарсько-економічна характеристика умов

виробництва продукції тваринництва на підприємстві.

Вінницька область розташована в центральній частині України та межує з іншими областями країни. На півночі вона сусідить із Житомирською областю, на півдні з Одеською та Кіровоградською областями, на заході з Хмельницькою областю та на сході з Черкаською областю. Таке географічне розташування робить її важливим транспортним вузлом та центром аграрного виробництва.

Клімат Вінницької області є помірно-континентальним і характеризується м'якою зимою та теплим, вологим літом. Середня температура січня коливається від -6°C на півночі до -4°C на півдні, тоді як в липні вона становить відповідно $+19^{\circ}\text{C}$ та $+20^{\circ}\text{C}$. Абсолютний мінімум температури може сягати -34°C , а максимум - $+40^{\circ}\text{C}$. Вінницька область відноситься до вологої, помірно теплої агрокліматичної зони.

Поверхня області має різноманітні ґрунти. Переважають чорноземи типові та опідзолені, що становлять близько 78% земель. Такі ґрунти є високородючими і добре підходять для сільськогосподарського виробництва.

Природні умови Вінницької області також сприяють розвитку різних видів рослинності. Приблизно 15% території покриті природними ландшафтами, включаючи луки (близько 7%) та болота (приблизно 1,5%).

Географічне положення області сприяє її розвитку як аграрного регіону. Розташування в центральній частині України та на перехресті важливих транспортних маршрутів робить її важливим транспортним вузлом. Вінницька область також славиться як один із провідних регіонів України з вирощування сільськогосподарської продукції, особливо зернових, овочів, фруктів та винограду.

Земля є найбільш важливим існувальним умовою для людського суспільства і головним джерелом національного багатства. Вона є первинною природною основою суспільного виробництва та універсальним фактором для будь-якої діяльності людини. Рациональне використання земельних ресурсів у сільському господарстві має велике значення і визначається структурою використання землі для сільськогосподарського виробництва.

Структура землекористування господарства показує, яка частка ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень в загальній площі сільськогосподарських угідь. Отже, охарактеризуємо розмір структури землекористування СФГ "ШАР" на основі даних таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Склад і структура сільськогосподарських угідь в СФГ "ШАР"

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	га	%	га	%	га	%
Рілля	2398	100	2354	100	2450	100
Всього	2398	100	2354	100	2450	100

Отже, розглянувши склад і структуру сільськогосподарських угідь в підприємстві бачимо, що в 2021 році сільськогосподарські угіддя збільшилися і становлять 2450 га, порівняно з 2020 р - 2354 га та 2019 р - 2398. Це свідчить про те, що підприємство розвивається та збільшує свою площу сільськогосподарських угідь.

Грошова оцінка земельних ділянок в Україні проводиться на основі методик, які затверджуються Кабінетом Міністрів України. Цей процес ґрунтується на рентній основі і визначає грошову вартість земельних ділянок. Залежно від призначення та порядку проведення, грошова оцінка земельних ділянок може бути нормативною і експертною.

Нормативна грошова оцінка земельних ділянок використовується

для різних цілей, таких як визначення розміру земельного податку, оцінка втрат сільськогосподарського виробництва, стимулювання економічно раціонального використання та охорони земельних ресурсів.

Експертна грошова оцінка застосовується при укладенні цивільно-правових угод щодо земельних ділянок і має на меті визначити реальну ринкову вартість земельних об'єктів.

Грошова оцінка земельних ділянок є важливим інструментом для правильного управління земельними ресурсами та забезпечення ефективного їх використання в різних галузях господарства та цивільно-правових угодах.

Таблиця 2.2.

Склад і структура сільськогосподарських угідь в СОГ "ШАР"

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Витрати на 1 га посіву зернових культур, грн.	7091,16	6836,67	10073,33	1,42
Урожайність зернових культур, ц/га	74,24	65,63	42,73	0,58
Ціна реалізації 1 ц зерна, грн.	115,78	187,23	259,71	2,24
Норма рентабельності, ц	0,35	0,35	0,35	x
Абсолютний рентний дохід на 1 га,	1,60	1,60	1,60	x
Термін капіталізації доходу	33,00	33,00	33,00	x
Диференціальний рентний дохід на 1 га, ц	8,44	16,33	9,63	114,10
Загальний рентний дохід на 1 га, ц	6,84	17,93	8,03	117,40
Грошова оцінка 1 га орних земель, грн.	26150,04	110797,84	68861,86	263,33

Для визначення грошової оцінки земель розраховується диференціальний рентний дохід з гектара орних земель (у центнерах зерна).

Диференціальний рентний дохід з орних гектара земель розраховується у центнерах зерна за економічною оцінкою по виробництву зернових культур за формулою.

$$Р_{дн} = (У * Ц - В - В * К_{нр}) : Ц$$

Р_{дн} – диференціальний рентний дохід з 1 га орних земель, ц; У – урожайність зернових культур, ц/га;

Ц – ціна реалізації 1 ц зерна, грн.;

В – виробничі витрати на 1 га посіву, грн.; К_{нр} – коефіцієнт норми

рентабельності, 0,35;

Диференціальний рентний дохід з гектара земель, які використовуються під багаторічними насадженнями, природними сіножатями і пасовищами, розраховується на основі співвідношень диференціальних рентних доходів цих угідь та рентного доходу на орних землях, який визначається за економічною оцінкою виробництва зернових культур.

У сільському господарстві також формується абсолютний рентний дохід. Щоб визначити грошову оцінку земель, загальний рентний дохід обчислюється як сума диференціального та абсолютного рентних доходів.

Абсолютний рентний дохід є постійною величиною, яка встановлена на рівні 1,6 центнера зерна на гектарі угідь і залишається незмінною по всій території України.

Така система розрахунків грошової оцінки земель дозволяє враховувати різницю у рентабельності різних видів сільськогосподарських культур та земельних використань, а також враховувати постійний абсолютний рентний дохід для більш точних оцінок та ефективного управління земельними ресурсами.

Можна зробити висновок, що у СФГ “ШАР” грошова оцінка одного гектару земель протягом 2017 р., 2018 р., 2019 р., зростає. Збільшення грошової оцінки відбувається внаслідок збільшення диференціального рентного доходу.

Трудові ресурси є надзвичайно важливим елементом економічного розвитку країни. Вони представляють собою потенціал населення для праці у різних галузях народного господарства, включаючи сільське господарство.

Трудові ресурси в сільському господарстві включають у себе працездатне населення, яке займається сільськогосподарським виробництвом.

Трудові ресурси підприємства, в свою чергу, складаються з різних професійно-кваліфікаційних груп працівників, які зайняті на конкретному підприємстві і виконують різні функції. Це можуть бути робітники,

інженери, менеджери, технічний персонал і багато інших. Персонал

підприємства – це та частина трудових ресурсів підприємства, яка є постійними працівниками, які мають необхідну професійну підготовку, практичний досвід і призначені для виконання робіт на підприємстві. Ці спеціалісти важливі для забезпечення ефективності виробництва та розвитку підприємства.

Забезпечення раціонального використання робочої сили на аграрних підприємствах є важливим завданням для забезпечення ефективного сільськогосподарського виробництва.

Середньорічна чисельність працівників, осіб.

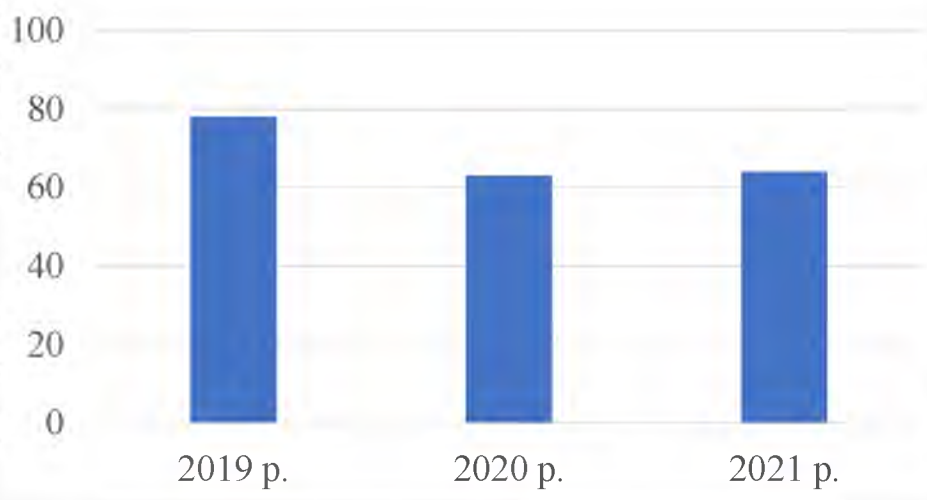

Рис. 2.1. Середньорічна чисельність працівників у 2019-2021

році, осіб

Проаналізуємо стан та ефективність використання трудових

ресурсів в динаміці за останні три роки в СФГ “ШАР”. Дані наведено в таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Трудові ресурси господарства та їх використання у СФГ “ШАР”

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 до 2019 рр, %
Середньорічна чисельність працівників, осіб.	78	63	64	82,05
В тому числі				
- в рослинництві	58	49	50	94,33
- в тваринництві	23	14	14	60,86
Відпрацьовано, тис. Люд. -год.	125,36	143,81	191,05	152,40
- в рослинництві	80,1	87,63	130,13	162,45
- в тваринництві	45,26	56,18	60,92	134,60
Відпрацьовано одним працівником, тис. люд. -год.	1607,1	2282,6	2985,1	185,74
- в рослинництві	1511,3	1788,3	2602,6	172,47
- в тваринництві	1967,8	4012,8	4351,4	221,13
Річний фонд робочого часу для 1 працівника, тис	1886	1886	1886	100
Коефіцієнт використання трудових ресурсів, %	0,85	1,21	1,58	X
- в рослинництві	0,80	0,94	1,37	X
- в тваринництві	1,04	2,12	2,30	X

За даними таблиці можна сказати, що середньорічна чисельність працюючих мала тенденцію до зменшення, що становить 82,05% у 2021

році порівняно з 2019 роком або на 14 осіб, проте ця тенденція поступово зменшується. Однак, кількість зайнятих у рослинництві зменшилась на 9 осіб в 2021 році порівняно з 2019р. Кількість відпрацьованих годин у сільському господарстві зростає на 152,40 % або 65,69 год за 2021 рік порівняно з 2019. Також збільшився і коефіцієнт використання трудових ресурсів і становить 1,58 у 2021 році. Це означає більш повне використання трудових ресурсів.

Сільськогосподарське виробництво в досліджуваному підприємстві має багатогалузевий характер. Рослинництво представлено виробництвом зернових культур, ріпаку, кормовиробництвом та плодівиробництвом. Тваринництво представлене в основному скотарством та свинарством і значно в меншому обсязі бджільництвом.

Відповідно до природно-кліматичних умов регіону та собівартості виробництва продукції основною галуззю сільського господарства на підприємстві залишається рослинництво.

Міцна кормова база є важливою умовою розвитку тваринництва на аграрних підприємствах Вінницької області, а також будь-якого іншого регіону. Забезпечення годівлі тварин відповідно до їхніх потреб є критичним для досягнення високої продуктивності та якості продукції тваринництва.

Цитому вагу у структурі грошових надходжень у рослинництві становлять зернові та зернобобові (22,7 у 2019р, 23,30% у 2021р.). Тому підприємство СФГ "ШАР" спеціалізується на вирощуванні зернових культур.

Сільськогосподарським підприємствам у теперішніх умовах набагато вигідніше вирощувати зернові і технічні культури, ніж займатись тваринництвом.

До речі, у фермерських господарствах Європейського Союзу кормові культури повинні займати не менше 30-50 % всієї посівної площі.

Таблиця 2.4

Структура грошових надходжень від реалізації продукції СФГ “ІІАР”

Показник	2019		2021	
	р.	%	р.	%
	тис.грн	%	Тис.грн	%
Рослинництво:	12685	37,5	25820	37,94
Зернові та зернобобові	7691	22,7	15854	23,30
Пшениця озима	1478	4,37	3044	4,47
Кукурудза на зерно	5551	16,4	12462	18,31
Ячмінь	662	1,96	348	0,51
Соняшник	3089	9,15	3877	5,69
Ріпак	1548	4,58	5920	8,70
Плоди	8	0,02	-	-
Інша продукція рослинництва не названа вище	349	1,03	169	0,24
Тваринництво:	343	1,01	272	0,39
Свині	271	0,62	93	0,13
Молоко	126	0,37	159	0,23
Мед	6	0,01	20	0,03
Інша продукція тваринництва	-	-	-	-
Всього в рослинництві та тваринництві	33747	100	68038	100

Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачається суттєве скорочення площ під кормовими культурами. Планується повніше задіяти потенційні можливості природних кормових угідь та сприяти розвитку культурних пасовищ [44, 49].

Звертаючи увагу на площі природних кормових угідь в Україні, можна відзначити, що вони становлять 18,9% сільськогосподарських угідь в Україні. Проте, розподіл цих площ в різних категоріях господарств суттєво відрізняється. На сільськогосподарських підприємствах, включаючи фермерські, пасовища і сіножаті займають 5,6% від загальної площі, тоді як у господарствах населення ця цифра становить 21,6%.

Урожайність природних кормових угідь низька і не перевищує 9 центнерів кормових одиниць з 1 гектара. Приблизно 20% природних кормових угідь не використовуються взагалі. Тому важливим завданням є проведення інвентаризації та паспортизації природних сіножатей, а також їх покращення та раціональне використання.

У країнах Європейського Союзу досягають високої продуктивності утримання корів завдяки максимальному використанню пасовищ у літній період, що становить 65-70% всієї молочної продуктивності. Там держава частково фінансує придбання сільськогосподарської техніки та будівництво споруд для зберігання сіна та силосу. Україна має менший рівень забезпеченості технікою (30-35%) та високий рівень зношеності (90-95%), тому важливо вдосконалити кормозаготівельну техніку.

Загальна продуктивність кормової площі в Україні недостатньо висока і становить близько 40-42 центнери з гектара. Для досягнення рентабельного кормовиробництва необхідно досягти як мінімум 50-55 центнерів з гектара. Деякі господарства досягають високих результатів (100-120 центнерів з гектара), але це поки що рідкісні випадки. Підвищення продуктивності кормової площі дозволить утримувати більше тварин та отримувати більше продукції з одиниці площі.

Узагальнюючи, розвиток кормовиробництва в Україні є важливим завданням для забезпечення високоякісними кормами для тварин.

Інтенсифікація цієї галузі передбачає оптимізацію вирощування кормових культур та заготівлю кормів з мінімальними витратами ресурсів.

Кормовиробництво відзначається своєю важливою роллю в

агропромислового комплексу та ресурсній сфері, оскільки воно об'єднує польове виробництво кормів, луковництво та виробництво комбикормів.

Важливість кормовиробництва полягає в тому, що воно має вирішальний вплив на продуктивність тваринництва. Специфіка кормовиробництва включає функції кожної з цих галузей і визначає ефективність галузі тваринництва.

Ключовим фактором для успішного тваринництва є створення надійної кормової бази, оскільки до 80% продуктивності тварин залежить від їхнього харчування. Проте в Україні виробництво кормів не завжди

задовольняє потреби сільськогосподарських підприємств, що призводить до недовільного використання кормів, високих витрат та збільшеної вартості продукції.

Зростаючий попит на м'ясо та молоко в Україні вимагає покращення кормовиробництва та раціонального використання кормів. Розвиток скотарства є провідною галуззю тваринництва і залежить від польового кормовиробництва, природних кормових угідь та комбикормової промисловості. Для забезпечення ефективного розвитку сільського господарства важливо підтримувати баланс між рослинництвом та

тваринництвом, забезпечуючи належну кормову базу.

Ключовим аспектом є годівля м'ясної худоби, яка повинна базуватися на власних кормах та мінімізувати використання дорогих кормів у раціонах тварин. Наукове обґрунтування розвитку м'ясного скотарства має вести провідні наукові установи для вдосконалення годівлі та генетики.

2.2. Аналіз досягнутого рівня виробництва продукції тваринництва у підприємстві.

Галузь тваринництва є важливою складовою сільськогосподарського комплексу і відіграє визначальну роль у розвитку економіки країни. Головним завданням цієї галузі є забезпечення виробництва продуктів тваринництва у достатніх обсягах для забезпечення національної безпеки та задоволення потреб населення в харчових продуктах животинського походження на встановленому раціональному рівні.

Обсяг виробництва продукції тваринництва напряму залежить від таких факторів, як кількість та якість тваринного скоту, їхній рівень продуктивності, наявність на підприємствах відповідних кормових ресурсів та відомостей, які відносяться до умов утримання та годівлі тварин. Важливими чинниками є також площі, призначені для вирощування кормових культур, а також генетичний потенціал тварин і умови їхнього утримання.

Поголів'я і продуктивність тварин є основними факторами, які безпосередньо впливають на обсяг виробництва продукції тваринництва, і є ключовими у визначенні цього обсягу. Інші аспекти, такі як доступ до кормів, годівельні раціони та умови утримання, опосередковано впливають на виробництво.

Ситуація в галузі тваринництва залишається складною і для окремих видів продукції навіть критичною. Фактичний стан галузі в значній мірі не відповідає її потенційним можливостям. Розвиток тваринництва відзначається скороченням поголів'я тварин, зниженням їхньої продуктивності і, відповідно, зменшенням виробництва продукції.

Основна причина цього стану речей полягає в тому, що в умовах ринкових відносин сільськогосподарським товаровиробникам не вигідно займатися такою високовитратною галуззю. Зміни в економічних відносинах між аграрними виробниками та підприємствами неробочої

галузі, несистемні підходи до ціноутворення та збуту продукції тваринництва, недосконала система постачання кормів і ресурсів, а також відсутність цільової державної підтримки призвели до того, що собівартість продукції в цій галузі значно перевищувала ціну продажу. Це змусило сільськогосподарські підприємства різко скоротити поголів'я тварин.

Динаміка розвитку скотарства характеризується постійним зменшенням як поголів'я худоби, так і обсягів виробництва його продукції.

Суттєве зменшення поголів'я худоби та обсягів виробництва продукції скотарства призвело до того, що в 2020 р. на одну особу населення було вироблено 259 кг молока та 9,7 кг яловичини.

Скотарство, зосереджене на розведенні великої рогатої худоби, є ключовою складовою тваринницької галузі. Більше половини умовного продуктивного поголів'я худоби у фермерських господарствах спеціалізується на цій галузі. Головними продуктами є м'ясо та молоко. Відповідно до цього визначаються різні напрями спеціалізації скотарства, такі як молочний, молочно-м'ясний, м'ясний та м'ясомолочний.

Розвиток молочного скотарства спрямований на більш повне задоволення потреб населення країни в молоці і молочних продуктах на основі раціонального використання наявних природних і виробничих ресурсів. Це зумовлює необхідність визначення рівня економічної ефективності виробництва молока і вивчення її динаміки за умов різних форм власності і видів господарювання.

Проаналізувавши динаміку розвитку молочного скотарства по СФГ "ШАР" протягом 2019 року, 2020 року та 2021 року, можна зробити висновки, що поголів'я корів протягом трьох років залишається сталим.

Щільність поголів'я корів в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь протягом трьох років практично не змінюється.

Удій молока від однієї корови у 2021 році порівняно з 2019 роком

зменшується на 4 кг, причиною цього є зміна системи годівлі тварин, яка не була доцільною для застосування. Внаслідок зменшення удію молока від однієї корови відбувається зменшення валового надію молока.

Рівень товарності у 2021 році порівняно з 2019 роком збільшується на 18,09%. Збільшення відбувається внаслідок збільшення реалізації молока.

Таблиця 2.5.

Динаміка розвитку молочного скотарства в СФГ "ШАР"

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р.у%до2019 р.
Поголів'я корів, гол.	46,00	46,00	46,00	100,00
Щільність поголів'я корів з розрах. на 100 га с.г.уг., гол.	1,92	1,95	1,88	97,88
Удій молока від 1 корови, кг	2395,65	2628,26	2386,96	99,64
Валовий надій молока, ц	1102,00	1209,00	1098,00	99,64
Виробництво молока на 100 га с.г угідь, ц	45,95	51,36	44,82	97,52
Реалізовано молока, ц	445,00	491,00	642,00	144,27
Рівень товарності, %	40,38	40,61	58,47	X

М'ясний підкомплекс України є критично важливою складовою сільськогосподарського сектору та відіграє ключову роль у формуванні ринку продуктів харчування. Проте, протягом останніх років спостерігається серйозне погіршення ситуації у виробництві та споживанні м'яса і м'ясопродукції в Україні. Основні проблеми включають різке зменшення поголів'я всіх видів худоби та птиці, а також обсягів виробництва, реалізації та споживання м'яса.

Звуження масштабів тваринництва негативно позначилось на м'ясній промисловості, що призвело до різкого зменшення обсягів переробки і використання худоби та птиці в промисловому виробництві.

У галузі свинарства спостерігаються менш значні кризові явища. Проаналізувавши динаміку розвитку виробництва свинини по СФГ "ШАР" протягом 2019 року, 2020 року та 2021 року, можна зробити висновки, що поголів'я свиней протягом трьох років зменшується, у 2021 році порівняно з 2019 роком поголів'я зменшується на 63 голів.

Таблиця 2.6.
Динаміка розвитку виробництва свинини в СФГ "ШАР"

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Поголів'я молодняку, гол.	240	180	170	73,75
Щільність поголів'я молодняку з розрахунку на 100 га с.-г. угідь, гол.	10	8	7	72,18
Приріст живої маси однієї голови молодняка, кг	17,08	20,56	29,94	175,28
Валовий приріст живої маси, ц	41	37	53	129,27
Реалізовано свинини, ц	0	298	0	-
Рівень товарності свинини, %	0,00	805,41	0,00	-

Щільність поголів'я молодняку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь протягом трьох років зменшується. Зменшення відбувається внаслідок зменшення поголів'я.

Приріст живої маси однієї голови молодняка протягом трьох років збільшується внаслідок збільшення валового приросту живої маси.

Рівень товарності у 2021 та 2019 році визначити не можливо, тому що підприємство не мало прибутку по даному виду продукції. У 2020 році рівень товарності становить 805,41%.

Таким чином, ситуація у м'ясному і молочному скотарстві на сільськогосподарських підприємствах залишається еквідною. Одним із ефективних заходів, спрямованих на підтримку галузі стала державна бюджетна дотація для утримання та збереження молодняку. Основною

метою цієї дотатки є сприяння збільшенню поголів'я тварин і покращенню стану стада [42, 43, 48].

Ця заходи важлива для збереження та зміцнення галузі тваринництва, адже розвиток сільськогосподарського виробництва та забезпечення національної безпеки залежать від продуктивності цих підгалузей. Державні заходи, спрямовані на підтримку тваринництва, мають велике значення для забезпечення населення продуктами харчування тваринного походження та підтримки аграрних підприємств.

Слід зазначити, що попри всі негативні наслідки виробництво молока та м'яса свинини залишається стабільним навіть трохи збільшилось за 2 роки, що говорить про намір підприємства і в подальшому розширювати виробництво цих видів продукції.

Рис. 2.2. Валове виробництво основних видів продукції тваринництва в СФГ "ШАР", ц

Аналізуючи загальний стан галузі тваринництва на даному підприємстві, можна відзначити перші кроки у відродженні цієї галузі. Спостерігається тенденція до збільшення виробництва свинини, м'яса птиці та яєць. Проте, існують певні проблеми, які виникли в галузі тваринництва.

Збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва зумовлено не лише нарощуванням чисельності худоби, а й стабільністю в її продуктивності (табл. 2.5).

Рис. 2.3. Динаміка середньорічних надійв молока від однієї корови, кг у СФГ “ШАР”.

Розвиток молочної галузі в умовах сучасного ринку визначається кількісною та якісною структурою ресурсного забезпечення. Проблеми, що потребують негайного вирішення, включають використання сучасних методів утримання та годівлі тварин сприяє підвищенню продуктивності та покращенню якості молочної продукції, розведення та утримання порід, які мають високу продуктивність, сприяє збільшенню виробництва молока, раціональне використання ресурсів, зокрема енергії, дозволяє зменшити витрати та збільшити прибутковість виробництва, розвиток молочної галузі сприяє створенню нових робочих місць, що важливо для соціально-економічного розвитку регіонів.

Динаміка середньодобових приростів тварин показана на рисунку.

2.4.

Рис. 2.4. Динаміка приросту живої маси однієї голови молодняка свиней, кг у СФГ “ШАР”.

Загалом динаміка показує постійне збільшення приросту, що

означає покращення продуктивності виробництва свинини.

Продовольче забезпечення населення побудоване на основі власного сільськогосподарського та переробного виробництва. Ці галузі створюють сировинну базу, формують ринок продовольства і утримують резервні регіональні фонди. Вони гарантують постачання продуктів харчування населенню усіх соціально-демографічних груп і протягом всього року.

Таблиця 2.7.

Продуктивність праці в тваринництві в СФГ “ШАР”

Показник	2019р.	2020р.	2021р.	2021р.у%до2019р.
Вироблено молока на 1 середньорічного працівника в тваринництві, ц	47,91	86,36	78,43	163,69
Приріст живої маси на 1 середньорічного працівника тваринництва, ц	1,78	2,64	3,79	212,37

Проаналізувавши виробництва молока та приріст живої маси на 1 середньорічного працівника в галуззі тваринництва протягом 2019 року, 2020 року та 2021 року, можна зробити висновок, що кількість виробленого молока на 1 середньорічного працівника збільшується внаслідок збільшення виробництва молока, а приріст живої маси у 2021 році порівняно з 2019 роком збільшується внаслідок збільшення виробництва продукції свинини.

Характеризуючи економічну ефективність молочного скотарства, слід відзначити, що на її рівень впливає багато факторів, зокрема рівень годівлі, породні і племінні якості тварин, способи їхнього утримання. Залежно від конкретних умов на фермах застосовують прив'язний і безприв'язний боксовий способи утримання корів. Як показали дослідження, спосіб утримання корів немає вирішального впливу на їхню молочну

продуктивність. Вона найбільше залежить від рівня годівлі корів, їхніх породних і племінних якостей.

На економічну ефективність виробництва яловичини значно впливають строки відгодівлі та вік молодняку, що реалізується при досягненні оптимальних кондицій. Інтенсифікація м'ясного скотарства, і насамперед підвищення рівня годівлі молодняку забезпечують досягнення відповідної здавальної маси у більш стислі строки і значне підвищення вгодованості худоби. Так, на вирощування однієї голови молодняку живою масою 400 кг

за 2,5 року витрачається 40 ц корм. Од., або по 10 ц корм. Од. на 1 ц приросту

Водночас спосіб утримання корів значною мірою зумовлює рівень трудомісткості виробництва молока і продуктивності праці в молочному скотарстві.

Впровадження технології з безприв'язним утриманням корів і доїнням їх у спеціальних приміщеннях дає змогу в 2,5-3 рази підвищити продуктивність праці порівняно з прив'язним утриманням.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

2.3. Аналіз ефективності виробництва продукції тваринництва в СФГ "ШАР".

Розвиток підприємств в умовах конкурентного ринкового середовища вимагає високої ефективності їхньої діяльності. Сучасний період, ознаменований кризовими явищами, характеризується зниженням ефективності підприємств, високим рівнем зносу обладнання, проблемами в забезпеченні сировиною, нестабільними інвестиціями, обмеженою місткістю внутрішнього ринку та іншими фінансовими і організаційно-економічними факторами. Ці проблеми особливо актуальні для сільськогосподарських підприємств, які мають важливе економічне та соціальне значення для регіонів і країни в цілому.

Тваринництво є важливою галуззю сільськогосподарського виробництва, оскільки забезпечує населення продуктами тваринного походження та іншими сировинними матеріалами для промисловості. Ефективність сільськогосподарського виробництва визначається ефективністю використання ресурсів виробництва, включаючи фактори виробництва, продуктивність праці, врожайність сільськогосподарських культур і тварин. Тому підвищення продуктивності і ефективності виробництва є важливою метою для сільськогосподарських підприємств [52, с. 59].

Собівартість продукції в галузі тваринництва є ключовим показником економічної ефективності виробництва. Цей показник формується під впливом різних організаційних та економічних умов виробництва. Зростання собівартості продукції порівняно із закупівельними цінами свідчить про неефективність виробництва на підприємстві і вимагає прийняття господарських рішень для вирішення цієї проблеми.

Збільшення виробничої потужності тваринництва і зниження собівартості продукції вимагають удосконалення кількох основних факторів. Перше, це приріст худоби, оскільки збільшення кількості тварин

може призвести до збільшення обсягів продукції. Друге, використання нових технологій може підвищити продуктивність і зменшити витрати виробництва. Нарешті, концентрація виробництва може сприяти економії масштабу та оптимізації процесів на підприємстві. Ці фактори разом допомагають підвищити ефективність та конкурентоспроможність галузі тваринництва.

Впровадження сучасних технологій в тваринництві може підвищити продуктивність, зменшити втрати і витрати на утримання тварин, поліпшити якість продукції і дозволити більш точно контролювати умови утримання та годівлі тварин. Однак, впровадження нових технологій може потребувати значних інвестицій, що є важливою проблемою для багатьох господарств.

Щодо концентрації виробництва, збільшення розміру ферми дійсно може сприяти більш ефективному використанню ресурсів і зменшенню собівартості продукції. Великі ферми зазвичай можуть сягнути економії масштабу та отримати певні переваги у переговорах з постачальниками та покупцями. Однак це також може вимагати значних інвестицій, і не завжди в місцевому господарському середовищі є можливість об'єднання декількох ферм великого розміру.

Фактори і резерви продуктивності праці, правильна організація і мотивація працівників дійсно грають важливу роль у досягненні ефективності на фермах. Кожна ферма має свої особливості і може вимагати унікального підходу до організації робочих процесів та оплати праці. Важливо враховувати специфіку галузі та місцеві умови для ефективного використання робочої сили на фермі.

Проаналізувавши собівартість 1 ц молока і фактори її формування за 2019 рік та 2021 рік по СФГ "ШАР", можна зробити висновок, що собівартість 1 ц молока не значно зменшується протягом 2019 року та 2021 року на 3,47 грн. Зменшення було спричинене двома факторами, найбільше з них займає такий показник як продуктивність корів в результаті

збільшення на 8,70 кг. Собівартість 1 ц молока зменшилась на -0,73 грн., а за рахунок виробництва на -2,73 грн.

Таблиця 2.8.

Собівартість 1 ц молока і фактори її формування в СФГ

“ШАР” з 2019 по 2021 рр

Показник	2019р.	2021р.	Відхилення
Витрати на 1 корову, грн.	4891,30	4826,09	-65,22
Удій молока від 1 корови, кг	2386,96	2395,65	8,70
Собівартість 1 ц молока, грн.	204,92	201,45	-3,47
Собів. 1 ц молока при витратах 2015р.і прод.2013р.,грн.	202,19		
Зміни собів. 1 ц молока за рах витр.в-цтва,грн.	-2,73		
Продуктивність корів	-0,73		

Реалізація молока сільськогосподарськими підприємствами здійснюється переважно переробним підприємствам. У господарствах населення понад 50% виробленого молока залишається у виробників і використовується для власного споживання.

Причини низької товарності молока у господарствах населення пояснюється перш за все тим, що переробні підприємства не зацікавлені закуповувати молоко через низьку якість сировини, а також знижують закупівельні ціни. Великі ферми, які постачають сировину вищої якості відповідно отримують і кращу ціну – в середньому вдвічі вищу, ніж господарства населення. Недосконалою також залишається організація приймання молока від населення.

Для поліпшення організації реалізації молока переробним

підприємствам необхідно впроваджувати нові механізми відносин з товаровиробниками: створювати й обладнувати молокоприймальні пункти в населених пунктах, поліпшувати систему взаєморозрахунків, а з боку товаровиробників підвищувати якість сировини.

Таблиця 2.9.

Вплив факторів на зміни маси прибутку (збитку) від реалізації молока в СФГ “ШАР”

Показник	2019р.	2021р.	2021р.-2019р.
Реалізовано молока, ц	445,00	642,00	197,00
Прибуток, тис.грн.	34,00	21,00	-13,00
Повна собівартість 1 ц молока, грн.	206,74	214,95	8,21
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	283,15	247,66	-35,48
Прибуток на 1 ц молока, грн.	76,40	32,71	-43,69
зміни маси прибутку за рах. тис. грн. обсягу реал. мол.		15,05	
собівартості молока		5271,91	
ціни реалізації		-22,78	

Проаналізувавши вплив факторів на зміни маси прибутку від реалізації молока за 2017 рік та 2019 рік по СФГ “ШАР”, можна зробити висновок, що прибуток від реалізації 1 ц молока у 2015 році відсутній і становить -43,69 грн. На даний показник найбільше впливають три фактори обсяг реалізації молока, собівартість і ціна. Зокрема найбільше впливає собівартість молока, що становить 5271,91 тис. грн., а також за рахунок зменшення ціни реалізації 1 ц молока на -35,48 грн. Прибуток зменшився на -22,78 тис. грн. за рахунок ціни реалізації.

Проаналізувавши вплив факторів на виробництво яловичини по СФГ “ШАР” протягом 2019 року та 2021 року, можна зробити висновок,

що на зміну валового приросту живої маси найбільше впливають два фактори, поголів'я молодняку та продуктивність молодняку.

Таблиця 2.10.

Вплив факторів на зміни виробництва свинини в СФГ

“ШАР”

Показник	2019 р.	2021 р.	Відхилення (+, -)
Поголів'я молодняку, гол.	180	177	-3
Приріст живої маси однієї голови молодняка, кг	17,08	29,94	13
Валовий приріст живої маси, ц	41	53	12
Валовий приріст живої маси при поголів'ї 2021 р. і продуктивності 2019 р., ц		30,23	
Зміни валового приросту живої маси за рахунок, ц:		-10,77	
поголів'я молодняку			
продуктивності молодняку		22,77	

Більшим фактором впливу на зміну валового приросту живої маси є продуктивність молодняку.

Розвиток крупних молочних ферм з інтенсивною технологією є одним із основних шляхів забезпечення ефективного молочного скотарства в Україні. Зазначені ферми можуть виробляти великі обсяги молока з мінімальними затратами кормів, виробничих ресурсів та праці завдяки сучасним технологіям та високому поголів'ю тварин.

Оптимальний розмір ферми для досягнення ефективності може варіюватися, але зазвичай ферми з поголів'ям від 1000 до 1200 корів вважаються ефективними в умовах сучасного ринку. Важливо правильно організувати усі аспекти виробництва, від годівлі тварин до управління і маркетингу, для досягнення успіху на таких фермах.

Поняття точки безбитковості також є важливим для оцінки прибутковості підприємства. Воно показує обсяг продукції, який необхідно реалізувати, щоб вирівняти витрати та доходи. Це важливий показник для прийняття рішень про продовження чи зміну виробництва.

Для визначення економічної ефективності виробництва молока необхідно визначити ряд показників.

Таблиця 2.11.

Розрахунки безбиткового обсягу виробництва молока у сільськогосподарському підприємстві в СФГ "ШАР"

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Балове виробництво продукції, ц	1102,00	1209,00	1098,00
Виробничі витрати, грн :	4826,09	5413,04	4891,30
Постійні	4575,09	5201,04	4724,30
Змінні	251,00	212,00	167,00
Питома вага постійних витрат, %	0,95	0,96	0,97
Виробнича собівартість 1 ц прод., грн	4,38	4,48	4,45
Постійні витрати в розрахунку на 1 ц продукції, грн.	0,04	0,04	0,04
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн.	283,15	252,55	247,66
Повна собівартість реалізованої прод., грн	206,74	219,96	214,95
Змінні витрати в розрахунку на 1 ц продукції, грн.	206,70	219,92	214,91
Маржинальний дохід від од прод., грн	76,45	32,63	32,75
Безбитковий обсяг виробництва продукції, ц	59,85	159,40	144,24

Розрахувавши всі показники в таблиці за 2019, 2020 та 2021 рік, можна зробити висновок, що безбитковий обсяг виробництва продукції у 2021 році порівняно з 2019 роком збільшився. У 2019 році безбитковий обсяг

виробництва продукції складає 59,85ц молока, у 2020р -159,40 ц молока, а у 2021 році складає 144,24ц молока. Безбитковий обсяг виробництва збільшується внаслідок зменшення постійних витрат.

Економічна ефективність молочного скотарства характеризується системою таких показників: продуктивність корів, затратами праці і кормів на 1 ц молока, його собівартістю і ціною реалізації, прибутком з розрахунку на 1 ц молока і на одну середньорічну корову, рівнем рентабельності виробництва молока.

Таблиця 2.12.

Фінансові результати виробництва молока в СФГ "ШАР"

Показник	2019 р.	2021 р.	2021 р.у % до 2019р.
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн.	4826,09	4891,30	101,35
Повна собівартість 1 ц молока, грн.	206,74	214,95	103,97
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	283,15	247,66	87,47
Прибуток на 1 ц молока, грн.	76,40	32,71	42,81
Прибуток на 1 корову, грн.	739,13	456,52	61,76
Рівень рентабельності	36,96	15,22	X

Проаналізувавши фінансові результати виробництва молока по СФГ "ШАР" протягом 2019 року, 2020 року та 2021 року, можна зробити висновки, що виробнича собівартість на 1 ц молока практично не змінюється внаслідок збільшення витрат на виробництво, реалізацію та зберігання молока.

Ціна реалізації 1 ц молока у 2021 році порівняно з 2019 роком зменшилася на 35,49 грн., зменшення відбулося внаслідок зменшення повної собівартості.

Прибуток на 1 ц молока та на 1 корову у 2021 році становить 32,7

Можна зробити висновок, що займатися галуззю тваринництва доцільно.

Галузь свинарства в Україні має потенціал для високої прибутковості завдяки сприятливим умовам для кормовиробництва, сприятливим біологічним характеристикам тварин і високій окупності використаних кормів. При правильних умовах утримання і годівлі свиней ця галузь може бути не тільки економічно вигідною, але й дуже прибутковою.

Ефективність виробництва приросту свиней характеризується системою таких показників: продуктивністю тварин – середньодобовим і річним приростом молодняку, живою масою однієї голови відгодівельного поголів'я при реалізації; затратами праці і кормів на 1 ц приросту живої маси; собівартістю 1 ц приросту і 1 ц живої маси/молодняку; ціною реалізації 1 ц живої маси; прибутком з розрахунку на 1 ц живої маси; рівнем рентабельності виробництва приросту свиней.

Таблиця 2.13.

Фінансові результати виробництва свинини в СФГ "ШАР"

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. у % до 2017 р.
Повна собівартість 1ц живої маси, грн	0,00	956,38	0,00	-
Ціна реалізації 1 ц живої маси, грн	0,00	852,35	0,00	-
Прибуток (збиток) на 1 ц живої маси, грн	0,00	-104,03	0,00	-
Рівень рентабельності (збитковості), %	-	-10,88	-	-

Проаналізувавши фінансові результати виробництва свинини по СФГ "ШАР" протягом трьох років можна зробити висновок не можливо, тому що немає даних по продукції за 2017 та 2019 роки.

Ціна реалізації 1 ц живої маси в 2018 році становить 852,35 грн.

Поглиблення поділу праці в тваринництві сприяє розвитку свинини

як спеціалізованої галузі. Проте збільшення виробництва свинини і в перспективі відбудуватиметься за рахунок інтенсивного вирощування та відгодівлі надремонтного молодняку в зонах розвитку свинарства.

Концентрація відгодівленого поголів'я і широке застосування досягнень науки та передового досвіду забезпечують високий рівень ефективності вирощування і відгодівлі молодняку великої рогатої худоби на ундустріальній основі.

Забезпечення сталого розвитку галузі тваринництва в Україні передбачає впровадження ряду пріоритетних заходів. По-перше,

необхідно активно інтенсифікувати виробництво на основі зміцнення кормової бази та забезпечення тварин збалансованими раціонами годівлі. Це допоможе підвищити продуктивність і знизити витрати.

По-друге, важливо удосконалити генетичні та продуктивні характеристики поголів'я, щоб забезпечити більшу продуктивність тварин. Це може бути досягнуто шляхом селекції та використання високопродуктивних порід.

По-третє, концентрація виробництва та спеціалізація на певних видових напрямках галузі може допомогти зменшити витрати та збільшити ефективність виробництва.

По-четверте, державний контроль за закупівельними цінами на продукцію тваринництва важливий для захисту виробників від незаслужено низьких цін.

По-п'яте, збільшення державних дотацій галузі може забезпечити додаткову фінансову підтримку для виробників.

По-шосте, покращення якості та конкурентоспроможності продукції на ринку, спеціалізація та концентрація виробництва, а також реформування цінової політики та фінансово-кредитної системи на державному рівні є важливими аспектами для досягнення успіху.

По-сьоме, впровадження інвестиційних та інноваційних рішень може допомогти підвищити продуктивність та зменшити витрати у галузі.

По-восьме, встановлення контрактної системи заготівлі молочної сировини між виробниками та переробниками може забезпечити стабільність ринку молочної продукції.

Важливим елементом усього цього процесу є якісна державна підтримка, яка має бути впроваджена як складова системи державного регулювання галузі тваринництва.

Для забезпечення сталого розвитку галузі тваринництва, необхідне державне регулювання повинно включати низку ключових напрямів. По-перше, це удосконалення цінової політики для забезпечення

справедливих та конкурентоспроможних цін на продукцію тваринництва. Ринкова інфраструктура повинна розвиватися для полегшення обігу продукції і сприяння конкуренції.

Податкове стимулювання може сприяти залученню інвестицій та покращенню фінансової ситуації у галузі. Важливо боротися з монополістичними структурами у сфері збуту продукції та забезпечувати широкомасштабне страхування продукції для захисту виробників від ризиків.

Кредитна підтримка товаровиробників, а також стимулювання розвитку інноваційних структур у виробництві тваринництва, спрямованих на конкурентоспроможність на міжнародному ринку, мають велике значення.

Системний підхід до державного регулювання галузі тваринництва включає в себе також врахування аспектів екологічної відповідальності та соціальної спрямованості. Важливо, щоб розвиток галузі і регуляторні заходи сприяли і гармонійному розвитку сільських територій та збереженню навколишнього середовища.

Такий комплексний підхід є необхідним для забезпечення продовольньої безпеки держави та створення умов для сталого та інноваційного розвитку галузі тваринництва.

РОЗДІЛ III.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА.

3.1. Кормова база та шляхи підвищення її ефективності

Правильно організована кормова база та належне забезпечення тварин необхідними кормами є невід'ємною умовою для збільшення виробництва тваринницької продукції. Корми становлять значну частину собівартості виробництва продукції м'ясного та молочного скотарства. Таким чином, підвищення ефективності галузей, пов'язаних з вирощуванням тварин та виробництвом продукції, вимагає покращення якості кормових культур та збільшення їх виходу з 1 гектара посівних площ.

Інтенсифікація кормовиробництва можлива шляхом вдосконалення технологій вирощування кормів, зменшення витрат енергоресурсів та впровадження сучасних, енергоефективних технологій в сільському господарстві. Зокрема, це може включати в себе збільшення використання органічних добрив, розширення застосування методів та прийомів сівозміни та розробку високоякісних гібридів кормових культур.

Підвищення врожайності всіх сільськогосподарських культур є важливим напрямом для зміцнення кормової бази та підвищення ефективності вирощування тваринницької продукції в Україні. Такі заходи сприятимуть покращенню умов годівлі тварин та забезпеченню їх необхідними харчовими ресурсами для підвищення продуктивності та якості продукції.

Для подальшого збільшення виробництва продуктів тваринництва та підвищення їх якості критично важливо створити повноцінну кормову базу, яка забезпечить тварин з необхідними поживними речовинами, включаючи протеїни, амінокислоти, вітаміни та мінерали. Розв'язання цієї проблеми передбачає інтенсифікацію виробництва кормів на полі та лукозасовищах, підвищення врожайності зернофуражних культур та інших кормових рослин, а також використання передових енергоефективних технологій у їх заготівлі,

переробці та годівлі.

Створення міцної кормової бази на підприємстві вимагає точного дотримання кількох ключових принципів

- ефективне використання земельних ресурсів, зокрема земельних ділянок, які виділяються під кормові культури. Важливо раціонально організувати посівні та лукопасовищні культури для максимізації врожайності та якості кормів;

- забезпечення адекватного співвідношення між вирощеними кормами та потребами господарства в продукції тваринництва.

Планування використання земельних угідь повинно спрямовуватися на збільшення кормової бази відповідно до потреб у виробництві продукції тваринництва;

- раціональне використання трудових ресурсів і засобів виробництва, включаючи машини та обладнання для кормовиробництва.

Впровадження прогресивних методів організації виробництва та механізації процесів грає важливу роль в цьому;

- досягнення високої економічної ефективності при вирощуванні якісних кормів та використанні науково обґрунтованих нормативних витрат на одиницю продукції. Це сприятиме покращенню конкурентоспроможності галузі тваринництва та забезпеченню ефективного виробництва продукції.

Як вже зазначалось - важливим чинником підвищення ефективності галузі тваринництва є зміцнення кормової бази.

Корми, необхідні для підприємства, здебільшого виробляються в польовому кормовиробництві, з невеликою частиною, яка надходить з природних лук і пасовищ, і мінімальною частиною, яка постачається з переробної промисловості. Проте кормовиробництво значно відстає від потреб та розвитку тваринництва на більшості аграрних підприємствах.

Основні причини цього відставання включають низький рівень механізації виробничих процесів, обмежене використання новітніх методів заготівлі,

зберігання та використання кормів, розміщення посівів кормових культур на менш продуктивних земельних ділянках та недостатнє використання добрив.

При плануванні кормової бази обґрунтовують типи годівлі тварин, розробляють оптимальні раціони кожної статево-вікової групи тварин, визначають календарний план потреби в кормах кожного виду та календарний план забезпечення підрозділу кормовими ресурсами.

Потреба в кормах на господарський рік розраховується від урожаю планового до урожаю наступного року та включає кількість їх для тваринництва підприємства, страховий фонд та продаж іншим підприємствам згідно з договорами. Це основа для планування виробництва та придбання кормів.

Таблиця 3.1.

Норми витрачання кормів і річна структура годівлі тварин в аграрних підприємствах

Види продукції	Потрібно ц к. од. на 1 цпродукції	Корми, %							
		Грубі				Соковиті			
		концентровані	сіно	сінаж	селома	коренеплоди	силос	зелені	Молоко цільне та збіральне
Молоко	1,2	26	6	7	5	4	24	28	-
Продукція вирощування: ВРХ м'ясоного напрямку свиней	7,5	28	6	5	3	1	22	30	5
Поживність 1 ц корму, ц к. од.	x	1,0	0,5	0,33	0,2	0,12	0,19	0,2	0,15

Використовуючи показники валового виробництва молока і приросту великої рогатої худоби та свиней (табл. 3.2) та наведенні норми зоотехнічної окупності кормів розраховуємо потребу кормів на плановий рік. Для того щоб досягти запланованого обсягу валового виходу молока і приросту ВРХ

та свинини, перед підприємством стоїть завдання забезпечити потребу в кормах відповідно 3795 ц к. од., 4463 ц к. од. і 276 ц к. од.

Таблиця 3.2.

Розрахунок потреби в кормах в к.од. для запланованого виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах

Види продукції	Потрібно ц к. од. на 1 ц продукції	Корми, %							
		Грубі				Соковиті			
		концентровані	сіно	сінаж	солома	коренеплоди	силос	зелені	Молоко цільне та збиране
Молоко	3795	987	228	266	170	152	911	1063	
Продукція вирощування: ВРХ м'ясного	4463	1250	268	223	134	45	982	1339	223
напряму свиней	276	237	-	-	-	17	3	14	6
Всього	8534	2474	496	489	304	214	1896	2416	229

Планування кормової бази проводиться в кормових одиницях, але оскільки у кормах міститься певний відсоток кормових одиниць, то перед підприємствами стоїть завдання розрахувати потребу у кормах в натурі, використовуючи при цьому коефіцієнти місткості к од. в 1 ц корму (табл. 3.4).

Отже, за даними таблиці 3.4, бачимо що для тваринництва підприємству потрібно 31497 ц кормів. З яких 2474 ц концентрованих; 12080 ц зелених; 9980 ц силосу; 650 ц сіна; 1482 ц сінажу; 1520 ц соломи; 1784 ц коренеплодів і 1527 ц молока цільного та збираного.

Щоб покращити ситуацію, необхідно інтенсифікувати кормовиробництво, спрямовуючи зусилля на збільшення виходу кормів з одного гектара і покращення їх якості. Індустріалізація галузі, впровадження передових технологій та нових методів організації та оплати праці є

ключовими факторами, що сприяють підвищенню врожайності кормових культур, зменшенню трудомісткості та здешевленню кормів.

Таблиця 3.3.

Потреби в кормах в ц для запланованого виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах

Вид продукції	концентрати	сіно	сінаж	солома	коренеплоди	силос	зелені	Молоко цільне та збиральне
Молоко	987	114	806	850	1267	4795	5315	
Приріст ВРХ	1250	536	676	670	375	5169	6695	1487
Приріст свиней	237	-	-	-	142	18	70	40
Всього	2474	650	1482	1520	1784	9980	12080	1527

Удосконалення вирощування кормових культур передбачає використання органічних і мінеральних добрив безпосередньо під посів.

Внесення добрив позитивно впливає на врожайність кормових культур, підвищуючи її на 45-50%. Це також сприяє покращенню якості кормів,

підвищуючи вміст перетравного протеїну, мінеральних речовин та вітамінів в них.

У складі польового кормовиробництва основне місце посідають зернові та посіви трав, причому на годівлю тваринам більшість підприємств

використовує продовольче зерно. Щоб поповнити нестачу білка в інших кормах, важливо розширити посіви зернобобових культур - гороху, вики,

кормових бобів, сої, люпину, викосумішей і под. Більшість зернобобових культур сприяє збагаченню ґрунту азотом та іншими поживними

речовинами, а також поліпшує його структуру і є добрими попередниками для просапних культур. [42, с.129]

Посіви багаторічних і однорічних трав грають важливу роль у розвитку кормової бази на сільськогосподарських підприємствах.

Багаторічні трави, такі як конюшина, люцерна і еспарцет, відіграють особливу роль у цьому процесі. Вони сприяють збагаченню ґрунту поживними речовинами, підвищують його родючість та допомагають у боротьбі з водною ерозією ґрунтів.

Практика показує, що однорічні трави менше підходять для вирощування сіна, оскільки багаторічні трави зазвичай дають вищу врожайність сіна, яке має кращу якість та є економічно вигіднішим. Однорічні трави частіше використовують для формування зеленого конвеєра, який надає стійкий потік зелених кормів для худоби, сприяючи її стабільній продуктивності.

Для зміцнення кормової бази підприємства, важливо враховувати науково обґрунтовану структуру посівів зернофуражних і кормових культур. Рекомендації Інституту землеробства УАН вказують на оптимальну структуру посівів кормових культур: багаторічні трави - 49,2%; силосні культури - 29,6%; однорічні трави - 13,7%; кормові коренеплоди та баштанні - 7,0%; інші культури - 0,5%. Залежно від регіону і кліматичних умов, важливо враховувати відповідні відсоткові співвідношення для кожного типу культури в структурі посівів. Це допомагає оптимізувати

використання земельних ресурсів та забезпечити сталу кормову базу для годівлі худоби. [42, с. 130]

Упровадження прогресивних технологій виробництва, збирання, зберігання і приготування кормів, зокрема сінажу з багаторічних і однорічних трав, - важливий напрям підвищення їх якості, зменшення втрат поживних речовин і залежності від погодних умов.

Для збільшення виробництва кормів у найближчі роки необхідно розширити застосування прогресивних технологій, зокрема:

- інтенсивної технології вирощування люцерни на кормові цілі на площі 1 млн. га, в тому числі на Поліссі - 100 тис. га, Лісостепу - 400, в Степу - 500 тис. га. Це дасть можливість забезпечити підвищення врожайності на 25-30

% і вихід кормового протеїну з 1 га посівів — 35-40%.

- комплексної технології вирощування кукурудзи на силос у західних і північних районах Лісостепу та в зоні Полісся на площі 1- 1,2 млн. га, що сприятиме збільшенню збору сухої речовини з 1 га на 25-30 ц;

- вирощування багатокomпонентних сумішей однорічних кормових культур на площі 1-1,2 млн. га та проміжних посівів - 2,5-3 млн. га, що дозволить підвищити її урожайність на 35-40 % і продовжити період використання зеленого корму на 50-60 днів;

- індустріальної технології вирощування кормового буряка у зоні Полісся на площі 80-100 тис. га, Лісостепу - 300-350, Степу – 100-150 тис. га. Ця технологія забезпечує врожайність коренеплодів 600-800 ц/га, а на зрошених землях — до 1000-1500 ц/га.

Важливим напрямком для зміцнення кормової бази є збільшення вирощування кукурудзи, як важливої кормової культури. Планується збільшити частку кукурудзи в зерновому балансі з 18% до 25%, а в подальшому до 33-35%. Це може бути здійснено в основному в регіонах Лісостепу і Північного Степу.

Приклад з Сполучених Штатів показує, що кукурудза є важливою культурою для виробництва зерна та кормів для тварин. Вона складає 40% посівів зернових культур, 65% у валовому виробництві зерна та навіть 83% в кормовому секторі.

Зростання кількості кукурудзи у посівах та в виробництві зерна може сприяти зниженню собівартості тваринницької продукції. Важливо раціонально використовувати зерно, використовуючи його переважно у вигляді комбикормів для збалансування раціонів тварин за перетравним протеїном.

Паралельно з цим, розвиток лучного кормовиробництва є необхідним. Україна має значну площу природних угідь, але їхня продуктивність у кормах низька. Важливо створити культурні пасовища на цих землях, що дозволить значно підвищити врожайність кормових культур та збільшити їх

виходи. Рациональне використання природних кормових угідь є важливим резервом для зміцнення кормової бази на сільськогосподарських підприємствах.

В Україні дефіцит кормового білка становить 1,8-2 млн. т. Через це щорічно перевитрачається 7 млн. т. кормів, в тому числі понад 5 т зернофуражу, недобирається 35-40 % продукції тваринництва, на її виробництво витрати кормів зростають у 1,8-2,5 рази.

У забезпеченні тваринництва повноцінними кормами чимало важить ліквідація їх втрат при зберіганні, переробці й підготовці до згодовування.

Треба будувати кормосховища, сушарки, кормокухні та правильну систему згодовування кормів протягом року. Все це сприятиме поліпшенню повноцінності годівлі тварин і підвищенню їх продуктивності.

Забезпечення правильної організації кормової бази та надання тваринам необхідних кормів є основою для збільшення виробництва продукції тваринництва та зниження її собівартості. Інтенсифікація кормовиробництва передбачає два основні аспекти: поліпшення врожайності кормових культур та ефективне використання земельних ресурсів. Для досягнення цього можливо використовувати різні технології,

включаючи застосування добрив, системи зрошення та сучасні методи обробки ґрунту. Поліпшення якості кормів важливо не лише отримувати більше кормів, але і забезпечувати, щоб ці корми були високої якості і містили необхідні живильні речовини для тварин. Це може бути досягнуто через використання науково обґрунтованих методів вирощування кормів, застосування добрив, пасічної роботи та інших технологій.

Інтенсифікація кормовиробництва також передбачає використання сучасних технологій, введення нових систем організації роботи та оплати праці, що сприяє підвищенню продуктивності та зниженню витрат на виробництво кормів. Ці заходи сприяють забезпеченню якісних кормів для тварин і сприяють підвищенню конкурентоспроможності галузі тваринництва.

Основними чинниками спаду виробництва кормів в Україні слід вважати недосконалу структуру посівних площ кормових культур, яка не відповідає оптимальній як в цілому по Україні, так і в різних її ґрунтово-кліматичних регіонах.

Суттєвим недоліком у роботі галузі є використання старовікових посівів багаторічних трав, зменшення площ яких дозволить істотно поліпшити роботу галузі. Старовікові посіви багаторічних трав із строком використання 5 і більше років займають в Україні 18%, що є причиною зниження урожайності зеленої маси багаторічних трав порівняно з 1990 р.

майже вдвічі та заготовлі сіна в обсязі 25-48 % від потреби. Важливим резервом у цьому напрямі є розробка заходів щодо зменшення дефіциту насіння багаторічних трав. Наслідком цього стало скорочення обсягів проведення робіт із докорінного та поверхневого поліпшення, які, перш за все, залежать від кількісного і видового складу насіння багаторічних трав.

Для вирішення питання ефективного розвитку тваринництва потребує фінансової підтримки, яка в Україні значно нижча порівняно з країнами з розвиненим сільським господарством. Особливо актуальним залишається питання розробки комплексу заходів щодо пом'якшення диспаритету цін і компенсації фінансових витрат сільськогосподарським товаровиробникам при придбанні енергоресурсів.

Не менш важливою проблемою для тваринництва є забезпечення галузі кадрами. Там, де господарствами керують фахівці, незважаючи на труднощі, досягають високої ефективності, виробляють конкурентоздатну продукцію. Нині, як ніколи, потрібні професіонали, які досконало володіють і законами ринкової економіки, і сучасними технологіями виробництва.

НУБІП України

3.2. Напрями підвищення економічної ефективності галузі тваринництва.

Підвищення ефективності діяльності агропідприємств дійсно пов'язано з інтенсифікацією виробництва, яка базується на антивитратній спрямованості. Інтенсифікація в сільському господарстві передбачає використання новітніх технологій та цифровізацію бізнес-процесів, а також перехід до органічного агровиробництва і інших інноваційних підходів. Такі заходи сприяють підвищенню результативності виробництва і ведуть до зниження собівартості продукції, що є важливим для економічної ефективності сільськогосподарського сектора.

Фактори підвищення економічної ефективності агровиробництва:

1. формування оптимального рівня забезпеченості технологічного процесу виробничими ресурсами.

2. формування оптимальних співвідношень між окремими складовими ресурсного потенціалу підприємства.

3. паритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію

4. впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу

5. використання добрив, засобів захисту рослин і тварин

6. рівень технології і організації виробництва

7. інвестиційний клімат

8. державна аграрна політика

Рис. 3.1. Фактори підвищення економічної ефективності агровиробництва

Сільське господарство є ключовим напрямком розвитку національної економіки, оскільки воно впливає на потенційні можливості зростання експортного потенціалу країни. Проте воно також є одним із найбільш ризикованих секторів через природні фактори та непередбачуві обставини.

Наявність слабкої інфраструктури, застарілої техніки та залежність від цін на паливо поглиблюють ці ризики.

Збільшення стійкості сільського господарства до непередбачених викликів вимагає впровадження сучасних технологій, розвитку інфраструктури, підтримки аграрних виробників та формування резервів протистояння негативним впливам зовнішнього середовища.

Загальносвітові тенденції показують, що розвиток стійкого, інноваційного та ефективного сільського господарства є важливим завданням для багатьох країн.

Рациональна система відтворення стада та поліпшення породного складу є ключовими факторами для підвищення продуктивності молочних ферм. Як ви відзначили, яловість корів може значно вплинути на продуктивність стада, тому важливо розглядати шляхи зниження яловості та оптимізації процесу розмноження та відтворення тварин.

Зниження яловості і покращення відтворення стада починається з збільшення виходу телят. Це можливо шляхом покращення племінної роботи, раціонального вибору биків для штучного осіменіння, а також встановлення оптимальних умов для осіменіння та вагітності корів.

Дослідження показують, що навіть невеликий приріст у виході телят на 100 корів може призвести до значного підвищення продуктивності стада.

Щорічне поповнення стада новими тваринами допомагає перевірити їх продуктивність та вибирати лише найкращих для подальшого розвитку стада. Така практика допомагає підтримувати стійкість та продуктивність стада.

Особлива увага до годівлі та догляду за молодняком, забезпечення їхньої правильної харчової рації та медичного обслуговування, допомагає

забезпечити високу життєздатність та продуктивність молодняку. Здоровий молодняк росте в продуктивних корів.

Придбання тварин з високого генетичного продуктивністю та якістю є важливим для формування стада. Вони мають високий потенціал для виробництва молока та інших корисних продуктів.

Рівномірність отелень є ключовою для вирівнювання лактаційної кривої. Осінньо-зимові отелень можуть мати переваги у плануванні, оскільки корови, які народжують взимку, часто мають більш стабільну продуктивність.

Певною мірою можна підвищити ефективність скотарства через поліпшення якості продукції. Підвищення вмісту жиру в молоці на 0,1 % понад основний (базова жирність) рівнозначне підвищенню продуктивності стада корів на 2,8 %. Ціни на молоко, реалізоване другим сортом, на 7 %, а

на несортове - на 20 % нижчі, ніж на молоко першого сорту. Молоко, що відповідає стандартам першого сорту, повинно містити в середньому 3,4 % жиру, 3,3% білка і 4,7% молочного цукру, а також мати певний смак, колір, запах, показники кислотності, чистоти та бактеріального забруднення.

Молоко першого сорту й охолоджене до + 60С може стимулюватись надбавкою до закупівельної ціни. [36, 42, 46]

Впровадження комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів є важливим кроком для підвищення економічної ефективності

продукції тваринництва. Цей процес передбачає заміну ручної праці машинами та автоматичними системами, що призводить до підвищення

продуктивності та зниження собівартості продукції. Одним із важливих аспектів комплексної механізації є застосування електронних обчислювальних машин (ЕОМ), які допомагають знаходити оптимальні

рішення щодо поліпшення продуктивних властивостей тварин. Вони

використовують алгоритми та аналіз даних для генетичної селекції, виробництва та відтворення стада. Електронні системи також забезпечують збір та аналіз інформації про продуктивність та відтворення стада, що

допомагає фахівцям приймати інформовані рішення. Загалом, впровадження комплексної механізації та автоматизації дозволяє організувати виробництво продуктів тваринництва на більш високому рівні якості та продуктивності, з використанням науково-обґрунтованих методів програмно-цільового управління та прогнозування селекційних і виробничих процесів [29, 42, 44].

Таким чином, вважаємо, що головним вирішальним для національної економіки є розвиток власного виробництва високоякісного обладнання.

Україна має достатній науково-технічних потенціал, який потребує подальшого розвитку та державної підтримки для забезпечення тваринницької галузі та підвищення її ефективності.

Державна підтримка сільськогосподарських підприємств в Україні включає в себе різні заходи, зокрема податкові пільги та фінансову допомогу. Податковий кодекс містить спеціальні умови оподаткування для сільськогосподарських підприємств, що спрощує процеси оподаткування зокрема ПДВ. За цими правилами, сума ПДВ, яку переробні підприємства сплачують за продукцію тваринництва, перераховується до спеціального фонду державного бюджету.

Загалом, державна фінансова підтримка для сільськогосподарських товаровиробників включає податкові пільги, бюджетні дотації, пільги кредитного характеру, квоти на виробництво, централізовані капіталовкладення, імпортні мита, державні й регіональні контракти, субсидії, субвенції і інші механізми, які сприяють розвитку галузі тваринництва [16, 25].

Державна підтримка галузі тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України поділяється на пряму і непрямую. Пряма державна підтримка здійснюється через дотації з бюджету; непрямая – підтримка через режим відшкодування ПДВ.

Варто відзначити суттєве переважання непрямої підтримки галузі тваринництва за допомогою спеціальних режимів і механізмів

оподаткування над прямим бюджетним фінансуванням.

Державна політика стосовно дотування напрямів виробництва в галузі тваринництва повинна бути гнучкою та реагувати на зміни, що відбуваються в цій галузі. Однак, надмірна зміна дотацій може призвести до невпевненості виробників та ускладнити планування на перспективу.

Русійним напрямком розвитку галузі тваринництва є подіпшення якості її продукції. Це важливо, оскільки на ринку часто з'являється недоброякісна та фальсифікована продукція, що може становити загрозу здоров'ю споживачів. Також багато продукції опиняється в тіньовому обігу.

Тому державі слід орієнтувати виробництво тваринницької продукції на світовий рівень якості та вдосконалювати системи управління нею. Важливо впроваджувати жорсткі адміністративні та кримінальні відповідальності для підвищення якості продукції.

Стабільні ціни на продовольчі товари є важливим фактором для забезпечення платоспроможності населення. Проте, на українських ринках часто виникають кризові ситуації з цінами на окремі продукти. Це може бути спричинено змовою основних ринкових агентів, які диктують ціни на продукцію, включаючи продукцію тваринництва. Для стабілізації ринкових цін важливо впроваджувати державне регулювання аграрного ринку, зокрема у ціноутворенні. Це також сприятиме розвитку кредитних відносин між виробниками та банками, що є важливим для стабільного фінансування сільськогосподарського сектору.

Узагальнюючи, стабільність і якість продукції, а також стабільні ціни є ключовими чинниками для підвищення ефективності та розвитку галузі тваринництва. Держава повинна вживати заходів для забезпечення цих умов, включаючи регулювання цін, покращення якості продукції та забезпечення стабільних кредитних відносин для виробників.

3.3. Інтенсифікація галузей тваринництва на інноваційній основі.

Інтенсифікація галузей тваринництва на інноваційній основі включає в себе впровадження новітніх технологій та інновацій, які дозволяють підвищити продуктивність і якість продукції. Цей підхід враховує нові методи господарювання та наукові розробки для поліпшення тваринництва.

Деякі з ключових аспектів інтенсифікації тваринництва на інноваційній основі включають:

1. Селекція та генетика: Застосування сучасних методів селекції та генетики для створення нових порід та гібридів тварин, які мають покращені продуктивні характеристики, такі як вища молочність, швидкий приріст маси чи поліпшена м'ясна якість.

2. Годівля і раціони: Розробка оптимальних раціонів та годівельних систем, які забезпечують тваринам необхідні поживні речовини, сприяють швидкому приросту та покращенню якості продукції.

3. Здоров'я і захист: Використання інноваційних методів для попередження захворювань та поліпшення умов утримання тварин, що допомагає знизити втрати від хвороб та забезпечити вищий рівень здоров'я та добробуту тварин.

4. Автоматизація і механізація: Впровадження сучасних технологій та обладнання для автоматизації виробничих процесів, зменшення ручної праці та підвищення продуктивності.

5. Моніторинг і аналітика: Використання сучасних систем моніторингу та аналітики для збору та аналізу даних про стан та продуктивність тварин, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення для поліпшення господарської діяльності.

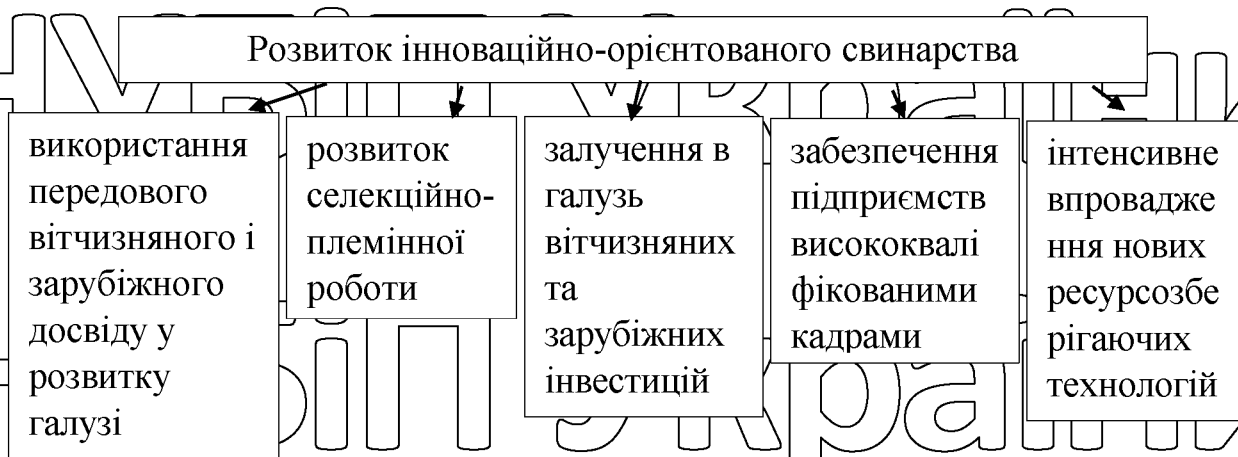
6. Ефективне управління господарством: Впровадження сучасних методів управління господарством та фінансами для підвищення ефективності та прибутковості тваринництва.

Інтенсифікація тваринництва на інноваційній основі допомагає забезпечити стійкий та конкурентоспроможний розвиток галузі та забезпечує

підвищення виробництва та якості тваринницької продукції.

Інноваційно-орієнтований розвиток свинарства є складним і постійно змінюваним процесом, який передбачає економічний ріст у цій галузі за допомогою інновацій. Цей процес включає в себе впровадження новаторських ідей та технологій, які приводять до змін у виробництві, покращення продуктивності праці та підвищення якості життя сільського населення. Важливо, щоб свинарство активно впроваджувало інновації, оскільки це визначає його конкурентоспроможність. Тому потрібно широко використовувати нові технології як у самому виробництві, так і в супутніх сферах. Зараз інновації є єдиним шляхом для забезпечення високої конкурентоспроможності виробників свинини та задоволення суспільних потреб у якісних свинячих продуктах.

Для подолання негативних явищ у свинарстві потрібно розробити та впровадити інноваційну стратегію розвитку цієї галузі. Ця стратегія повинна базуватися на концепції конкурентних переваг, моделюванні еволюційного розвитку та економічного зростання, якщо створити сприятливий інноваційно-інвестиційний клімат на рівні підприємств та в цілій галузі свинарства [13, 15].

Рис. 3.2. Розвиток інноваційно-орієнтованого свинарства має бути спрямований на розв'язання таких завдань

Слід зазначити, що виробництво свинини на інноваційній основі охоплює багато сторін функціональної діяльності потужних механізованих

ферм і комплексів, а саме: організацію виробництва кормів та годівлі тварин; ведення племінної роботи; організацію відтворення поголів'я, механізацію й автоматизацію трудомістких процесів; поліпшення умов утримання тварин відповідно до ветеринарно-санітарних вимог; раціональну організацію праці й відпочинку працівників галузі тощо.

Щоб бути конкурентоспроможними в сучасних умовах, необхідно інтенсифікувати виробництво, переорієнтувати товаровиробників на використання, передусім, якісних чинників економічного зростання [5].

У розвитку галузі птахівництва індустріалізація необхідна і неможлива без впровадження інновацій та науково-технічного прогресу. На сучасному етапі розвитку цієї галузі активно впроваджуються нові підходи з метою підвищення ефективності та надання якісної продукції для внутрішнього ринку, а також для виходу на зовнішні ринки. Основним фактором, що забезпечує цей процес, є інновації.

У птахівництві є обмеження щодо впровадження абсолютно нових видів продукції. Проте, зміни в цій галузі можуть бути спрямовані на врахування потреб ринку, розширення асортименту товарів, а також поліпшення якості продукції. Важливим чинником, який обмежує радикальні інновації в технології виробництва, є масштаби виробництва.

Структура інноваційного потенціалу птахопідприємства має такий вигляд: інноваційний потенціал в основних і оборотних засобах, інтелектуальний потенціал, маркетингові ресурси, управлінсько-інфраструктурні ресурси та трудові ресурси.

Інноваційні напрями підвищення ефективності галузі птахівництва дають змогу поліпшити життєвий рівень населення; зміцнити фінансовий стан підприємств і розширити їх можливості щодо подальшого розвитку інноваційної діяльності, вирішити соціальні проблеми сільських територій, сприяти збереженню й оздоровленню навколишнього природного середовища [6].

Для досягнення високої продуктивності та стабільного розвитку

галузей тваринництва, таких як молочне та м'ясне скотарство, свинарство та птахівництво, необхідно вжити ряд заходів. Один із найважливіших аспектів - це модернізація та оновлення інфраструктури та ресурсної бази підприємств в цих галузях. Це включає в себе поліпшення умов утримання тварин, модернізацію та розширення приміщень для тварин, а також використання сучасних технологій і обладнання.

Показниками успішного розвитку тваринництва є продуктивність тварин. Вона визначається обсягом та якістю продукції, яку можна отримати від кожної голови худоби чи птиці протягом певного періоду часу.

Планування та організація розвитку тваринництва включають в себе визначення галузей та видів продукції, які будуть вироблятися в господарстві, а також обсягів виробництва і видів тваринницької продукції. Планування також враховує фактори, такі як спеціалізація галузі на фермі чи господарстві, інтенсивність вирощування та строки реалізації тварин, структура стада, інтенсивність вирощування, і багато інших.

Ураховуючи ці фактори, господарства та ферми розробляють плани щодо обсягів виробництва, планують поголів'я тварин, вибирають системи відтворення стада та встановлюють терміни використання маточного поголів'я. Важливим аспектом є також планування та контроль виробничого використання молодняку та вік введення маточного поголів'я в експлуатацію.

Підвищення продуктивності корів у молочному скотарстві, безумовно, вимагає сучасних методів утримання та обслуговування тварин. Одним із найефективніших підходів є безприв'язне утримання корів з використанням глибокої підстилки та механізованого обслуговування.

Цей метод дозволяє збільшити продуктивність та зручність утримання корів, а також знизити трудомісткість для працівників на фермі. Основні переваги цього підходу включають:

- Механізація трудомістких процесів: Використання механізованих систем для доїння корів, доставки та роздачі кормів, а також очищення корівників відграс важливу роль у зменшенні трудових затрат та підвищенні

продуктивності.

- Забезпечення комфорту корів: Безприв'язне утримання на глибокій підстилці дозволяє коровам вільно переміщуватися, лягати та вставати, що сприяє їхньому фізичному комфорту та здоров'ю.

- Зменшення стресу: Корівництво на основі безприв'язного утримання знижує рівень стресу серед тварин, що може позитивно позначитися на їхній продуктивності.

- Покращення якості молока: Забезпечення відповідних умов для корів допомагає підвищити якість молока, оскільки здорові та комфортно відчувачі себе тварини мають менше виробничих стресів.

Загалом, механізоване та безприв'язне утримання корів на глибокій підстилці є важливим кроком у підвищенні продуктивності та стандартів утримання корів у молочному скотарстві

Зазначимо, що затрати праці на виробництво 1 ц молока знижуються на 1,7 люд/год, навантаження на одного працівника зростає до 37-39 корів (табл.3.4).

Таблиця 3.4.

Характеристика процесів машинного доїння корів

Показники	Типи доїльних установок				
	з доїнням у доїльні відра	молокопровід	Тандем	Ялинка	Карусель
Кількість корів, які обслуговуються, голів	100	200	150-200	180-220	300-400
Продуктивність, гол/год	45-60	88-104	45-72	70-80	100
Кількість операторів машинного доїння	4	4	1-2	1-2	2
Якість молока					
ступінь чистоти за еталоном, група	2	1-2	1	1	1
бактеріальне обсіменіння, тис. см ³	230,0	248,0	49,5	55,0	72,0
колір - титр	0,1-0,01	0,1-1,0	1,0	1,0	1,0

З метою розвитку молочного скотарства та підвищення продуктивності корів, важливо реалізувати ряд інноваційних заходів у сфері утримання та доїння тварин. Один із ключових аспектів полягає у поетапному переході на безприв'язне утримання корів та використання сучасних доїльних установок, таких як "Ялинка," "Тандем," "Карусель."

Перший етап цього процесу передбачає підвищення продуктивності корів, зокрема досягнення рівня молокопродуктивності близько 4000 кг на рік на одну корову. Це досягається завдяки вдосконаленню годівлі та догляду за тваринами, а також селекційним заходам.

На наступному етапі господарство буде вдосконалювати умови утримання корів, включаючи будівництво майданчиків для вигулу та руху тварин. Важливо розробити інфраструктуру для утримання нетелей та первісток окремо з метою підготовки їх до входження в основне стадо.

Після забезпечення вищезазначених умов, господарство буде приступати до монтажу сучасних доїльних установок, таких як "Ялинка," "Тандем," "Карусель." Це дозволить підвищити продуктивність доїння, зменшити трудові витрати та покращити якість молока.

Завершальним етапом буде оцінка економічної ефективності переходу на нові технології. Очікується, що цей процес значно підвищить продуктивність, знизить витрати та покращить ефективність виробництва у молочному скотарстві.

Важливо зазначити, що скорочення витрат кормів не завжди є позитивним фактором, оскільки воно часто обумовлено скороченням поголів'я тваринництва і зменшенням власного виробництва кормів на сільськогосподарських підприємствах. Тому очікувати високу продуктивність корів за таких умов недоцільно.

Продуктивність тваринництва є важливим чинником, що суттєво впливає на вихід валової та реалізованої продукції. Вона оцінюється за кількістю продукції від однієї тварини протягом певного часу. Наприклад, продуктивність корів визначається за середньорічним надоем молока на

фуражну корову.

З метою підвищення продуктивності, на підприємствах обирають галузі виробництва та визначають планування їхнього поголів'я. Структура стада повинна враховувати різні фактори, такі як спеціалізація галузі, рівень інтенсивності вирощування, терміни реалізації надремонтного молодняка, система відтворення стада, темпи росту поголів'я та інші.

Важливо зазначити, що скорочення витрат кормів не завжди є позитивним фактором, оскільки воно часто обумовлено скороченням поголів'я тваринництва і зменшенням власного виробництва кормів на сільськогосподарських підприємствах. Тому очікувати високу

продуктивність корів за таких умов недоцільно.

Продуктивність тваринництва є важливим чинником, що суттєво впливає на вихід валової та реалізованої продукції. Вона оцінюється за кількістю продукції від однієї тварини протягом певного часу. Наприклад, продуктивність корів визначається за середньорічним надоем молока на фуражну корову.

З метою підвищення продуктивності, на підприємствах обирають галузі виробництва та визначають планування їхнього поголів'я. Структура стада повинна враховувати різні фактори, такі як спеціалізація галузі, рівень інтенсивності вирощування, терміни реалізації надремонтного молодняка, система відтворення стада, темпи росту поголів'я та інші.

Підвищення продуктивності тваринництва вимагає раціонального використання ресурсів і застосування сучасних технологій. Система продуктивності є важливою складовою аграрної політики, і її удосконалення вимагає багато планування і досліджень.

Роль продуктивності в тваринництві надзвичайно велика, оскільки вона визначає ефективність використання ресурсів і впливає на прибутковість сільськогосподарських підприємств. Вища продуктивність тварин означає більше продукції на одну тварину, що може бути дуже вигідним з економічної точки зору.

Продуктивність корів, свиней, вівцематок та птиці може визначатися різними параметрами, такими як надій молока, кількість поросят, приплод вовни, кількість яєць тощо. Вибір параметрів залежить від конкретної галузі тваринництва та її специфіки.

У сучасних умовах ринкової економіки важливим є також збалансований раціон для тварин та раціональне використання кормів. Витрати на годівлю становлять значну частину витрат на виробництво тваринницької продукції, тому ефективне використання кормів та оптимізація раціонів є важливими аспектами в досягненні високої продуктивності та ефективності господарства.

З розширенням асортименту кормів у раціонах та підвищенням частки дорогих комбикормів може збільшитися собівартість кормової одиниці, проте це може окупитися завдяки підвищенню продуктивності тварин та якості продукції.

Враховуючи те, що сільське господарство стикається з численними викликами, такими як зміни в економіці та природних умовах, досягнення високої продуктивності в тваринництві стає надзвичайно важливою метою для сільськогосподарських підприємств. Розробка та впровадження ефективних технологій, а також раціональне використання ресурсів є ключовими факторами в досягненні цієї мети.

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволило сформулювати ряд висновків теоретико-методичного характеру та запропонувати науково-практичні рекомендації.

Аналіз виробничих ресурсів в СФГ "ШАР" Вінницької області і ефективності їх використання засвідчив, що:

1. З 2019 року підприємство поступово збільшує площу сільськогосподарських угідь, і це призвело до зростання обсягів діяльності підприємства, зокрема на 52 гектари у 2021 році.

2. При розрахунку розподілу структури грошових надходжень від реалізації продукції було виявлено, що підприємство отримує від всіх грошових надходжень у сільському господарстві від продукції рослинництва у 2021р 25820 тис.грн.(37,5%) і лише 272 тис грн (0,39%) від продукції тваринництва.

3. Аналізуючи динаміку розвитку молочного скотарства у СФГ "ШАР" протягом трьох років (2019-2021), видно, що поголів'я корів залишилося сталим, і щільність поголів'я корів на 100 га сільськогосподарських угідь залишалася приблизно на тому ж рівні. Проте удій молока від однієї корови зменшився у 2019 році на 4 кг, і це було результатом неефективної зміни системи годівлі тварин. Щодо безбиткового обсягу виробництва молока, він зростає з 2019 року до 2020 року, але зменшилася в 2021 році, що вказує на коливання в продуктивності скотарства.

4. Аналізуючи динаміку виробництва свинини, видно, що поголів'я корів зменшилося протягом трьох років, зокрема в 2021 році на 63 голів. Щільність поголів'я молодняку також зменшилася. У виробництві яловичини найбільший вплив на валовий приріст живої маси справляють показники поголів'я молодняку та їхню продуктивність. Зменшення поголів'я корів у 2021 році призвело до зменшення валового приросту живої маси. Щодо приросту живої маси на 1 середньорічного працівника

тваринництва, він збільшився у 201 році порівняно з 2019 роком завдяки збільшенню виробництва яловичини.

5. Серед основних проблем галузі тваринництва можна виділити низьку якість продукції, зокрема молока, що не відповідає європейським стандартам. Іншими проблемами є відсутність цивілізованої ринкової інфраструктури, неконтрольований імпорту, застарілі технології та обладнання, слабкий рівень ветеринарного забезпечення та неефективні канали реалізації продукції через недосконалу інфраструктуру аграрного ринку.

6. Інтенсифікація кормовиробництва в сільському господарстві може бути досягнута через кілька ключових стратегій. Перше, це поліпшення якості кормових культур, що включає в себе підвищення врожайності та якості самих кормів. Друге, збільшення виходу кормів з 1 гектара оброблюваної землі, що може бути досягнуте шляхом ефективного використання добрив та сучасних сільськогосподарських технологій. Третє, важливо впровадити енергозберігаючі технології та способи організації та оплати праці.

Створення повноцінної кормової бази та балансування раціонів тварин є іншою важливою складовою для підвищення продуктивності тваринництва. Необхідно розвивати польове та лукопасовишне кормовиробництво, збільшувати врожайність різних культур, і використовувати передові технології для заготівлі, зберігання та подачі кормів.

7. Dodatkowo, підвищення якості продукції тваринництва, зокрема молока, може позитивно вплинути на ефективність галузі. Навіть невелике підвищення вмісту жиру в молоці може призвести до значного зростання продуктивності стада корів. Молоко відповідного якісного стандарту також може залучати більш високу ціну на ринку. Тому поліпшення якості продукції стає ключовим аспектом для забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

8. Для підтримки та стимулювання розвитку сільськогосподарського сектору, важливою стратегією є поліпшення податкової політики. Податковий кодекс України залишає в силі спеціальний режим оподаткування ПДВ для сільськогосподарських підприємств. Крім цього, він передбачає окремі положення, які регулюють податкову підтримку сільськогосподарських товаровиробників через спеціальні режими оподаткування податком на додану вартість. Наприклад, сума ПДВ, сплачена переробними підприємствами за реалізацію молочної, м'ясної та іншої продукції тварин і птиці, перераховується до спеціального фонду державного бюджету.

9. Запровадження інновацій є важливою складовою успішного виробництва молока. Розвиток молочногоскотарства має базуватися на інноваційних підходах, що передбачають широке впровадження інноваційних технологій. Це може стати стратегічним інструментом для раціональної інтенсифікації цієї галузі та забезпечення її прибутковості та сталого розвитку.

10. Важливими аспектами підвищення ефективності тваринництва є індустріалізація та використання сучасних технологій. Індустріалізація, на основі машинної технології та комплексної механізації, сприяє підвищенню виробництва та покращенню умов праці. Висока спеціалізація та кваліфікація працівників також важливі для підвищення продуктивності в цій галузі.

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку): науково-виробниче видання [Присяжнюк М. В., Саблук П. Т., Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М.]; за ред. П. Т. Саблука., В. Я. Месель-Веселяка., М. М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Андрійчук В. П. Економіка аграрних підприємств. Підручник. К.: ІЗМН, 2006. 312 с.
3. Аніченкова О. В. Інвестиційна привабливість галузі свинарства / О. В. Аніченкова [Електронний ресурс].
4. Арич М.І. Порівняльний аналіз динаміки та структури фінансово-економічних результатів підприємств молочної промисловості України // Бізнесінформ №2 ' 2014, с.181-185
5. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продуктів скотарства у Карпатському регіоні. Львів: Укр. Технології, 1998. 225с.
6. Білоусько Я.К., Товстоляк В.Л. Удосконалення техніко-технологічного оснащення аграрного виробництва. К.: ННЦ ІАЕ. 2012.
7. Булавка О.Г., Якуба К.І., Дієсперов В.С., Александров М.С. Розвиток сільських територій. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с. с. 100-106.
8. Бусенко О. Т., Столюк В. Д., Могильний О. Й. Технологія виробництва продукції тваринництва: Підручник. за ред. О.Т. Бусенка. К.: Вища освіта, 2005. 496 с.
9. Васильків В.П. Організація виробництва: Навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2003. 524с.
10. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці: Монографія. Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріода-М», 2011. 502с.
11. Гончар О., Шевченко Є. Перспективи розвитку кролівництва в Україні. Тваринництво України. 2011. №6. С. 2-6.

12. Гопка Б.М., Хоменко М.П., Павленко П.М. Конярство. К.: Вища освіта, 2004. 320с.

13. Гринчук В.Ю. Основні показники характеристики економічних взаємовідносин у молокопродуктовому підкомплексі АПК. [Електронний ресурс].- [http: - www.nbuu.gov.ua](http://www.nbuu.gov.ua)

14. Гурська І. С. Особливості та економічна ефективність розвитку молочного скотарства у господарських формуваннях Тернопільської області // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) №1(25), 2014, с.97-

101

15. Гурська І. С., Федуняк І. О., Перспективи розвитку молочної галузі в Тернопільській області // Агросвіт № 10, 2016с.3-7.

16. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: Монографія / Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т. та ін./ За ред. М.Я. Дем'яненка.-К.: ННЦ ІАЕ, 2011.-372с.

17. Дишлевий В. А. Екологічне кормовиробництво для прибуткового ведення тваринництва в ринкових умовах. Проблеми розвитку тваринництва: міжвід. темат. зб. наук. пр. УААН, Черкас. Ін-т агропром.

вир-ва. К.: Аграрна наука, 2010. Вип. 2. С. 15-20.

18. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва в сільськогосподарському підприємстві: Моногр.К.: ННЦ «ІАЕ», 2008.340с.

19. Дорогунцов С. І., Пітноренко Ю. І. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2000. 364с.

20. Економіка підприємства: Підручник за ред. С. Ф. Покропивного. - К.: КНЕУ, 2001, 528с.

21. Задорожній А. А., Туринський В. М. Тенденції розвитку племінного птахівництва / А. А. Задорожній, В. М. Туринський [Електронний ресурс]

– Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/Sp/2012_2/12aazrpp.

22. Зінченко О.І. Кормовиробництво: Навчальне видання, К.: Вища освіта, 2011. - 440с.

23. Касіян Р. Л. Економічна ефективність виробництва молока і напрями її підвищення // Продуктивність агропромислового виробництва.

Економічні науки.-2013.- Вип.23.-с.78-85

24. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. Аграрна економіка і ринок. - Тернопіль: "Збруч", 2003. - 305 с. <http://buklib.net/books/21882/>

25. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України.-К.: «Нічлава» 2004.-312с.

26. Ільчук М.М. Формування попиту та пропозиції на ринку основних видів тваринницької продукції / М.М.Ільчук, І.А. Коновал, О.Ф. Кирилук, І.С. Гурська. К.: ЗАТ «Нічлава», 2012. - 363 с.

27. Кучер Л. Ю. Інтенсифікація молочного скотарства у підвищенні його прибутковості / Л. Ю. Кучер // Вісн. аграр. науки. - 2010. - № 12. - С.

72-75.

28. Кучер Л.Ю., Кучер А.В. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока на інноваційній основі / Економіка АПК.-2013.-№3.-с.70-75.

29. Литовченко М. В., Молочна промисловість України: стан та перспективи розвитку // Агросвіт № 8, 2015, с.30-34.

30. Лозинська І.В. Формування та перспективи розвитку галузі м'ясо-молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах / І.В.

Лозинська.- Суми, Сумський національний аграрний університет, 2015.- 342с.

31. Лузан Ю.Я. Збалансованість попиту та пропозицій на продовольчому ринку України / Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. - 2011. - № 8. С.27-36.

32. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко, за ред. Ю.О.

Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. - К.: ІАЕ, 2012. - 182 с.

33. Месель-Веселяк В. Я. Економічні передумови забезпечення

розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні /
В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 9 – 16.

34. Мельник Л.Г., Корінцева О.Л. Економіка підприємства: навч.
посібник для вузів / Л.Г. Мельник, О.Л. Корінцева. – Суми:
Університетська книга, 2004. – 416 с.

35. Місюк М.В. Теоретичні аспекти економічних відносин виробників
продукції скотарства та підприємств по її переробці / М.В. Місюк //
Економіка АПК. - 2012. № 10. - С. 26-33.

36. Національна доктрина реформування агропромислового комплексу
України для забезпечення його інноваційного розвитку (проект) /
П.Т.Саблук, В.М.Скупий, В.Я.Месель-Веселяк. та ін. К.: ННЦ «ІАЕ». –
2010. – 10 с.

37. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення
діяльності аграрних підприємств: монографія / За ред. Р.Ф.Бруханського,
М.К.Пархомця, П.Р. Пуцентейла.- Тернопіль: Крок, 2015.-300с.

38. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності
сільськогосподарських підприємств регіону: теорія, методика, практика:
монограф. / М.К. Пархоμεць, В.В. Гудак,-Тернопіль: ТНЕУ.- 2014.-256с.

39. Організаційно-економічні параметри ресурсоощадних технологій
виробництва продукції рослинництва і тваринництва. – Л.: Українські
технології, 2000. - 223с.

40. Організація виробництва в аграрних формуваннях: Навчальний
посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 550с.

41. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських
підприємств Тернопільської області за 2015 р. Форма 50-сг (річна).

42. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських
підприємств Тернопільської області за 2013 р. Форма 50-сг (річна).

43. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських
підприємств Тернопільської області за 2014 р. Форма 50-сг (річна).

44. Пархоμεць М. К. Організаційно – економічні основи розвитку

молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : моногр. / М. К. Пархоμεць. - Тернопіль : Економічна думка, 2005. - 346 с.

45. Пархоμεць М.К. Доходи галузей тваринництва та шляхи їх збільшення у аграрних підприємствах регіону / Пархоμεць М.К., Уніят Л.М. // Вісник ТНЕУ. Науковий журнал №1 (січень-березень).-2014.- с.

49 - 62

46. Пархоμεць М.К. Економічний механізм розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК Західного регіону України.- Тернопіль: «Економічна думка», 2001.-328с.

47. Пархоμεць М.К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва: організація та методика [Монографія] / М.К. Пархоμεць, М.З. Матвійчук. - тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. -228с.

48. Пархоμεць М.К., Уніят Л.М. Підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах. Інноваційна економіка АПК. Всеукраїнський науково-виробничий журнал - 2011 [21]. - Тернопіль: - с.57 - 64.

49. Пархоμεць М.К., Уніят Л.М. Шляхи розвитку галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Економічні науки. -Луцьк: ВНУ. - 2009.- №26, с.70 - 76.

50. Пархоμεць М.К., Уніят Л.М. Стан та перспективи економічного розвитку регіонального молокопродуктового підкомплексу // Вісник Тернопільського державного економічного університету. Випуск 1 січень-березень 2006 .- «Економічна думка» ТДЕУ, 2006.-207с. С.153-163

51. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монограф. / П.Р. Пуцентейло.-Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка» ТНЕУ, 2011.-420с

52. Рибаченко О. М. Основні проблеми розвитку кормовиробництва в Україні

/ О. М. Рубаченко [Електронний ресурс] // Агроінком. – 2011. № 10-12.

Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agrcin/2011/10-12/RUBACHENKO.pdf

53. Саблук, М.Ф. Кропивко та ін.. Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект). – Ж.

Економіка АПК,
№4, 2011- с.3-6

54. Саприкіна О. М. Аналіз стану та перспектив розвитку сільськогосподарського виробництва Тернопільської області//Економіка

та держава № 11/2014, с.58-62

55. Селянам спрямували 15,3 млн. грн дотації на утримання та збереження майданку ВРХ / Урядовий портал. Режим

доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/>

56. Синявіна Ю. В. Економічна оцінка стану галузі тваринництва та державна підтримка її розвитку [Текст] // Юлія Вікторівна Синявіна //

Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. -

Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. -

Том 19. - № 3. - С. 133-138. - ISSN 1993-0259.

57. Сільське господарство Тернопільської області 2014: [стат. зб.]. -

Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015.

- 216 с.

58. Сіра Ю.В. Дослідження впливу ціноутворюючих чинників у виробництві молочної продукції //Продовольчі ресурси. 2014. № 2, с.120-

125

59. Стан тваринництва за 2014 рік: [стат. зб.]. - Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. - 54 с.

60. Статистичний збірник сільське господарство Тернопільської області за 2014 рік: Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській

області, 2015. - 228 с.

61. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2015 р. : Головне управління статистики у Тернопільській області, 2016. - 421 с.

62. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. - 2-е вид., перероб. і допов. - К. : ННЦІАЕ. - 2012. - 218 с.

63. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки/Укр. акад. аграр. наук, Ін-т розведення і генетики тварин; за ред. М.В. Зубця, І.В. Гусева. - К.: Аграрна наука, 2005. - 174с., с.19

64. Стратегія розвитку сільського господарства України на період до 2020 року:

65. Сус Л. В. Головні аспекти державного бюджетного фінансування галузі тваринництва / Л. В. Сус // Продуктивність агропромислового виробництва. Сер. Економічні науки. - 2014. - № 25. - С. 39-44

66. Сус Л. В. Стан реалізації фінансової державної підтримки виробництва продукції тваринництва в Україні / Л. В. Сус // Вісник ЖНАЕУ 2014, № 1/2 (43), т. 2 - С. 183-193.

67. Сучасний стан розвитку галузі тваринництва та напрями її державного регулювання / І. С. Гурська, Г. М. Христенко // Економічний простір. - 2016. - № 107, с.102-111.

68. Тарасюк Н.М. Управління ефективністю економічних взаємовідносин у молокопродуктовому підкомплексі АПК / С.В. Козловський, Н.М. Тарасюк // трансформаційна динаміка процесів відтворення в аграрній економіці: Колективна монографія. — Під редакцією Калетніка Г.М. — Вінниця, 2012. — с. 216 – 223.

69. Технологія м'яса та м'ясних продуктів / [Береза І.Г., Гончаров Г.І., Кишенько П.І. та ін.]; за ред. М.М. Клименка - К.: Вища освіта, 2006 - 640с. <http://buklib.net/books/34793/>

70. Федорук Р. С., Ковальчук І. І. Проблеми, стан та перспективи бджільництва в Україні / Р. С. Федорук, Ковальчук І. І., Л. М. Ковальська, А. Р. Гавраняк [Електронний ресурс]. - Режим

доступу: <http://www.inenbiol.com/ntb/ntb5/pdf/9/3.pdf>

71. Фінанси агропромислового виробництва. Навчальний посібник / За ред. Пархомця Миколи Кириловича. - Тернопіль: ТНЕУ, 2015. - 404с.

72. Ходаківська О. В. Напрями біологізації землеробства у кормовиробництві

/ О. В. Ходаківська // Економіка АПК. - 2010. - № 5. - С. 13-16.

73. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика): у 2-х т.: Т. 1: Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур / за ред.

П. Т. Саблука, Ю. Ф. Мельника, М. В. Зубця, В. Я. Месель-Веселяка. - К.:

ННЦ ІАЕ, 2008. - 698 с. Штомпель М.В., Вовченко Б.О. Технологія

виробництва продукції вівчарства: Навч. Видання / М. В. Штомпель, Б. О.

Вовченко. - К.: Вища освіта, 2005. - 343с.

74. Яворська Т.І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. - К.: ННЦ ІАЕ, 2012. - 386 с.

75. Яців І.Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: Монографія / І.Б. Яців. - Львів: Український бестселер, 2013. -

427с.